

VELDSCAN MONITOR VMBO 2002

- eindrapport -

drs. H.S. Dekker
dr. M. Gemmeke

Amsterdam, 2 oktober 2002
Regioplan publicatienr. OA-281

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: 020 - 5315315
Fax : 020 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek. in opdracht van Ministerie van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

Samenvatting	I
1 Inleiding, vraagstelling en onderzoeksopzet.....	1
1.1 Inleiding.....	1
1.2 Onderzoeksvragen voor de Veldscan	1
1.3 Onderzoeksmethode	3
1.4 Leeswijzer.....	5
2 Zorgstructuur	7
2.1 Zorgstructuur binnen het samenwerkingsverband	7
2.2 Inhoudelijke ontwikkeling van zorgstructuur	9
2.3 Positieve kanten en zorgpunten van de zorgstructuur	14
2.4 Conclusie	18
3 Leerwegen	19
3.1 Infrastructuur van leerwegen	19
3.2 Inhoudelijke vernieuwing van leerwegen	22
3.3 Beleidsruimte.....	28
3.4 Positieve kanten en zorgpunten van de leerwegen	30
3.5 Conclusie	34
4 Deskundigheidsbevordering.....	37
4.1 Plan deskundigheidsbevordering.....	37
4.2 Inhoud deskundigheidsbevordering.....	38
4.3 Uitvoering deskundigheidsbevordering.....	42
4.4 Conclusie	44
5 Overige vernieuwing, afspraken en positionering.....	47
5.1 Leer-werktrajecten.....	47
5.2 Leermiddelen	47
5.3 Afspraken met andere instellingen	49
5.4 Positionering.....	52
5.5 Conclusie	53
Bijlagen	55
Bijlage 1 Steekproef, respons en representativiteit	57
Bijlage 2 Indeling schooltype en onderwijssoort	65

VOORWOORD

De invoering en implementatie van het VMBO wordt al enkele jaren gevolgd door het Ministerie van OCenW. In het voorjaar van 2002 is voor de derde maal een brede ‘Veldscan’ gehouden onder de scholen die betrokken zijn bij de implementatie. Samen met de statusrapportages over de ontwikkeling in de regionale samenwerkingsverbanden vormt de Veldscan de Monitor VMBO 2002, een integraal onderzoek naar de stand van zaken rond het VMBO. Aan het onderzoek is meegewerkt door een groot aantal directeuren en docenten van scholen voor VMBO, voor praktijkonderwijs en scholen uit het (voormalig) speciaal voortgezet onderwijs. Dankzij hun medewerking beschikken we over een representatief beeld van de stand van zaken.

De veldscan is op betrokken wijze begeleid door de heer T.R. Landman vanuit het Ministerie van OCenW en door mevrouw R. van der Meulen van de VMBO projectorganisatie. We bedanken hen voor de prettige samenwerking.

Mireille Gemmeke (projectleider)

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

1 Inleiding

Begin 2002 is voor de derde keer de Monitor VMBO uitgevoerd, een integraal onderzoek naar de invoering van het VMBO. De Monitor VMBO bestaat uit twee delen: 1) een ‘Veldscan’ onder directie en docenten van scholen voor VMBO en praktijkonderwijs, 2) statusrapportages per regio, waarin de professionals die ondersteuning bieden een beeld geven van de invoering.

Bij de vorige twee Veldscans, die zijn uitgevoerd in het voorjaar van 2000 en 2001, lag de nadruk op het in kaart brengen van de voorbereiding op de vernieuwing in het VMBO. Bij deze derde meting zijn we in een nieuwe fase beland en ligt het accent op implementatie van beleid. Er zijn in deze veldscan andere vragen gesteld en er zijn vragen geherformuleerd.

De centrale onderzoeksvragen zijn:

- 1 *Wat is op de scholen die deel uitmaken van samenwerkingsverbanden voor VMBO aan het einde van het schooljaar 2001/2002 de stand van zaken? In hoeverre hebben scholen vernieuwingen kunnen realiseren? Het gaat daarbij om de volgende thema's:*
 - a) *leerwegen en aspecten van de infrastructuur;*
 - b) *zorgstructuur, bestuurlijke en onderwijskundige aspecten;*
 - c) *leerwerktrajecten;*
 - d) *innovatieve praktijken;*
 - e) *deskundigheidsbevordering;*
 - f) *voorlichting aan ouders en profilering.*
2. *Wat is de stand van zaken met betrekking tot onderdelen van de vernieuwing die nog niet zijn geïmplementeerd? Op welke termijn wordt verwacht dat de voorbereidingen zijn afgerond?*
3. *Welke aspecten van de vernieuwingen worden door directie en docenten van de scholen als meest positief dan wel meest negatief beoordeeld?*
4. *Welke voortgang is zichtbaar ten opzichte van de eerdere meetmomenten?*

Doordat de onderzoeksvragen enigszins afwijken van die in de eerdere Veldscans en de vragenlijst op veel punten afwijkt, is deze vergelijking in meer algemene termen gemaakt dan in eerdere Veldscans het geval was.

De directieleden zijn geraadpleegd door middel van een telefonische enquête. Er zaten 340 scholen in de steekproef en daarvan hebben 202 meegedaan aan het onderzoek (een respons van 59%). De docenten zijn benaderd via een schriftelijke vragenlijst. In totaal zijn er ruim

2700 vragenlijsten verstuurd naar 340 scholen; 8 vragenlijsten per school. Verspreid over 204 scholen stuurden 731 leraren de vragenlijst retour, een respons van 27 procent.

De responsgroep en de populatie zijn op een aantal mogelijk relevante kenmerken vergeleken. Hierbij bleek dat onder de responderende directeurs, de scholen in de regio West ondervertegenwoordigd waren. Hiervoor is gecorrigeerd door middel van weging, zodat de verhoudingen in de responsgroep dezelfde zijn als in de populatie. De aantallen die in de tabellen in dit rapport worden gepresenteerd, zijn dan ook gewogen aantallen. Bij de analyses van de vragenlijsten voor docenten is geen weging toegepast, omdat de responsgroep representatief bleek voor de populatie. De uitkomsten van het onderzoek (zowel onder de directeurs als onder de docenten) zijn te vertalen naar de hele populatie.

Voor de presentatie van de resultaten hebben we gekozen voor een indeling in schooltypen waarin naast aparte scholen voor praktijkonderwijs ook scholen voor VMBO voorkomen die leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) of praktijkonderwijs aanbieden. Dit resulteert in de volgende vierdeling:

PRO	praktijkonderwijs
VMBO/zorg	meerdere leerwegen met zorg (LWOO en/of praktijkonderwijs)
VMBO	meerdere leerwegen, zonder zorg
VMBO/TL	alleen de theoretische leerweg (geen zorg)

In dit hoofdstuk beginnen we met een overzicht van de stand van zaken op de voornaamste onderdelen van de invoering en implementatie van vernieuwing in het VMBO (onderzoeksvraag 1): de zorgstructuur, de invoering van de leerwegen, deskundigheidsbevordering en overige aspecten van de vernieuwing. Daarna beschrijven we de nog lopende voorbereidingen (onderzoeksvraag 2). In de vierde alinea wordt voorzover mogelijk de resultaten ten opzichte van eerdere meetmomenten vergeleken (onderzoeksvraag 4). In de laatste alinea zullen we de aspecten samenvatten die door de docenten en de directie als meest positief en als zorgpunt worden beoordeeld (onderzoeksvraag 3).

2 Stand van zaken

Zorgstructuur

De rol van de school in het samenwerkingsverband zal voor de meeste scholen de komende jaren niet veranderen. De scholen die wel van rol veranderen, zullen meestal de komende jaren de expertise op het terrein van zorg vergroten.

De zorgplannen binnen het samenwerkingsverband en die op school worden grotendeels al uitgevoerd. Tussen deze plannen is er dan ook meestal een duidelijke inhoudelijke relatie.

Ongeveer een derde van de directeuren (PRO en VMBO/zorg) geeft aan geen problemen te ondervinden bij de *inhoudelijke ontwikkeling van het praktijkonderwijs*. Op de scholen waar wel problemen zijn op dat gebied, heeft dat vaak te maken met het gebrek aan goed lesmateriaal en methodes. Van de directeuren op scholen voor praktijkonderwijs en VMBO/zorg geeft 53 procent aan dat het praktijkonderwijs een meerwaarde heeft voor het maatschappelijk functioneren van de leerlingen.

Het integreren van de *expertise* van het voormalig speciaal onderwijs en de indeling van de zorgleerlingen in het VMBO wordt zeer verschillend vormgegeven. Zorgleerlingen binnen VMBO/zorg-scholen worden nog steeds op de meeste scholen opgevangen in aparte klassen. Er zijn redelijk grote verschillen in de mening van directieleden over de mate waarin er expertiseoverdracht plaatsvindt van het voormalig speciaal onderwijs. De groep die meent dat dit in sterke mate gebeurt is even groot als de groep die vindt dat het in geringe mate gebeurt. De docenten zijn minder positief dan de directeuren. Ruim de helft van de directeuren vindt dat de expertiseoverdracht in sterke tot redelijke mate plaatsvindt, tegenover een derde van de docenten. Een belangrijke reden voor de ontoereikende expertiseoverdracht is het feit dat op sommige scholen het LWOO en/of PRO op een aparte locatie wordt aangeboden.

Leerwegen

Een grote meerderheid van de scholen, ruim tien procent meer dan vorig jaar, biedt leerlingen de mogelijkheid om aan het eind van het derde jaar van *leerweg te veranderen*. Er wordt veel gebruik gemaakt van deze optie, vooral door leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg. In deze leerweg en in de theoretische leerweg kwam het aantal leerlingen op het grootste deel van de scholen overeen met het *verwachte aantal*. Voor de basisberoepsgerichte leerweg geldt dat 37 procent van de directeuren meer leerlingen hebben zien instromen dan verwacht was. Deze anders dan verwachte bezetting van de leerwegen had vooral gevolgen voor de leermiddelen en de groepsgrootte.

Van de directie en de docenten geeft ongeveer zestig procent aan tevreden te zijn met de resultaten van het *determinatieproces* naar de leerwegen. Toch wordt door zowel de directieleden als de docenten aangegeven dat het nog moeilijk is om in te schatten in welke leerweg een leerling ‘thuishoort’, omdat er nog geen nieuwe uitgangspunten voor determinatie zijn en nog geen examens zijn geweest. Zij kunnen al wel aangeven dat waarschijnlijk te veel leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg zijn gestroomd, die wellicht zullen afstromen. Wat betreft de *vernieuwing rond de leerwegen* geven docenten aan dat er vooral nog aanpassing nodig is bij het zelfstandig leren werken, het aanpassen/vernieuwen van het inventaris, het inrichten van de lokalen en het Plan van Toetsing en Afsluiting. Bij de uitwerking van de Plannen van Toetsing en Afsluiting (PTA's) vormt voor meer dan de helft van alle docenten de nieuwe onderwijskundige elementen een knelpunt. De problemen die docenten voorzien bij de examenprocedure zijn voornamelijk het niveau van de leerlingen en van het examen.

Net als vorig jaar, wordt er nog steeds gewerkt aan het aanpassen van *huisvesting en inventaris*. De huisvesting heeft op een ruime meerderheid van de scholen nog aanpassing nodig. Deze worden echter vaak uitgesteld of nog niet gepland. Het aanpassen van de ICT-faciliteiten blijkt op driekwart van de scholen nodig.

Op elk van de voorgelegde punten (zoals centrale examinering, afbakening van leerwegen, regeling omtrent ‘plan van scholen’) geeft het merendeel van de directeuren aan dat de *beleidsruimte* die de scholen geboden wordt voldoende tot uitstekend is. Op diverse punten vindt een derde van de scholen de beleidsruimte voldoende. Wanneer de beleidsruimte als ‘slecht’ of ‘matig’ werd ervaren, is de toelichting vaak dat de regelgeving of te strak of juist te flexibel en onduidelijk is.

Deskundigheidsbevordering

Er wordt nog steeds op de meeste scholen *planmatig* gewerkt aan deskundigheidsbevordering. De overgrote meerderheid van deze plannen heeft zowel betrekking op de leerwegen als op de zorg. Vergeleken met de vorige Veldscan is dit percentage nog met acht procent toegenomen.

Alle *groepen* die voor deskundigheidsbevordering in aanmerking komen, zijn op de meeste scholen goed vertegenwoordigd. Af te leiden uit de hogere percentages in totaal, is het aantal doelgroepen wel toegenomen in vergelijking tot vorig jaar.

Gekeken naar de *inhoud* van de deskundigheidsbevordering, blijkt er grote behoefte te bestaan aan scholing in de didactiek. Daarnaast is er behoefte aan scholing op vakinhoudelijk gebied en op het gebied van de zorg. Deze laatste punten zijn vooral terug te vinden bij scholen voor praktijkonderwijs. Voor veel onderwerpen is er al deskundigheidsbevordering uitgevoerd, maar er is ook nog veel in uitvoering.

Voor deze *uitvoering* wordt intern vooral gebruik gemaakt van studiedagen of conferenties op school. Externe vormen die veel gebruikt worden zijn het raadplegen van schriftelijke informatie en studiedagen of conferenties buiten de school.

De meerderheid van de docenten in de drie typen VMBO-scholen geeft aan goed *op de hoogte* te zijn van de vernieuwingen van de leerwegen. Vergelijkbare percentages docenten menen goed door de school geïnformeerd te worden over de nieuwe leerwegen. Ongeveer een derde van de docenten geeft aan goed op de hoogte te zijn van de vernieuwing van de zorgstructuur, behalve bij de theoretische leerweg: daar ligt het percentage op 22 procent.

Overige vernieuwing, afspraken en positionering

Het *lesmateriaal* was voor de meeste docenten aan het begin van het schooljaar (gedeeltelijk) beschikbaar. De hoeveelheid lesmateriaal voor hun vakken beoordeelt ongeveer de helft van de docenten als goed. In het praktijkonderwijs wordt de hoeveelheid van het lesmateriaal ook vaak te weinig gevonden. Het niveau van het lesmateriaal wordt door ongeveer de helft van de docenten als het juiste niveau beoordeeld. Een deel van de docenten van scholen in het

praktijkonderwijs vindt het niveau verder eerder te hoog, terwijl docenten in de VMBO/TL-scholen vaker menen dat het niveau te laag is.

De directeuren en docenten in het praktijkonderwijs zijn bijna allemaal op de hoogte van de ontwikkeling van *leermiddelen voor het praktijkonderwijs*. Het merendeel van de docenten in de VMBO/zorg-scholen (met een afdeling PRO) geeft aan niet op de hoogte te zijn (57%). Van de directeuren van deze scholen geeft ook bijna de helft aan niet op de hoogte te zijn. *Afspraken* met ROC's hebben voor de meeste scholen betrekking op het gebied van de voorlichting en informatie. Verder worden er vooral afspraken gemaakt over de in- en doorstroom en de doorlopende leerlijnen. Afspraken met het bedrijfsleven worden vooral voor stageplaatsen gemaakt. De meeste scholen maken afspraken met Bureau Jeugdzorg over verwijzing en opvang van leerlingen en hun begeleiding. Bijna alle scholen maken afspraken met de gemeente over de leerplicht en voortijdig schoolverlaten. Uiteraard is ook huisvesting een belangrijk onderwerp voor scholen om afspraken over te maken met de gemeente.

Scholen richten zich wat betreft *positionering* vooral op de eigen school en basisscholen. Zij geven minder bekendheid aan hun school en activiteiten bij het bedrijfsleven of andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio. Binnen de school wordt op driekwart van de scholen *voorlichting of bekendheid* gegeven aan de doorstroom naar vervolgonderwijs.

Op basisscholen is het onderwerp van voorlichting vooral de toelating vanuit het basisonderwijs. Het positioneren in de regio gebeurt op ongeveer een kwart van de scholen op het gebied van de doelstellingen van het VMBO, de leerwegen en de toelating vanuit het basisonderwijs. Bekendheid geven aan zorg in de regio gebeurt zelfs nog op meer scholen (30%).

3 Voorbereidingen

Het vragen naar voorbereidingen en tijdsplanning heeft in de Veldscan 2002 minder aandacht gekregen dan bij vorige metingen. De voorbereidingen die nog wel relevant zijn worden hieronder besproken. Hierbij is niet naar een tijdsplanning gevraagd, maar naar de staat van de voorbereiding.

We vroegen de docenten in het praktijkonderwijs en in VMBO/zorg-scholen in hoeverre de voorbereidingen voor de vernieuwing van de zorgstructuur zijn afgerond. De meeste docenten menen dat de voorbereidingen nog niet zijn afgerond. De ontwikkeling van (onderdelen van) het lesprogramma is volgens achttien procent van de docenten afgerond. De praktische voorbereidingen (aan huisvesting, inventaris en afstemmen met het samenwerkingsverband) zijn volgens de docenten het minst volledig afgerond.

De voorbereidingen voor de vernieuwing rond de leerwegen is volgens een groot deel van de docenten afgerond voor wat betreft het opstellen van lessentabellen (57%) en voor het kiezen en aanpassen van methoden (51%). De aspecten van de vernieuwing die nog aanpassing nodig hebben, zijn vooral het zelfstandig leren werken/begeleiding (53%), het

aanpassen/vernieuwen van het inventaris (50%), het Plan van Toetsing en Afsluiting (46%) en het inrichten van de lokalen (45%). Bijna een kwart van de docenten is op dit laatste punt nog bezig met de voorbereiding.

4 Voortgang ten opzichte van vorige metingen

Bij de vorige twee Veldscans, die zijn uitgevoerd in het voorjaar van 2000 en 2001, lag de nadruk op het in kaart brengen van de voorbereiding op de vernieuwing in het VMBO. Bij deze derde meting zijn we in een nieuwe fase beland en ligt het accent op implementatie van beleid. Er zijn in deze Veldscan andere vragen gesteld en zijn er vragen geherformuleerd. Er is daarom minder dan bij de vorige metingen sprake van vergelijkbaarheid. Waar mogelijk en relevant zijn resultaten vergeleken met die van de vorige Veldscan. Dit is mogelijk wanneer de vraagstelling ongewijzigd is en de resultaten voor de hele responsgroep uit 2001 beschikbaar zijn. De vergelijking van de bevorderende en belemmerende factoren die in de vorige Veldscan gevraagd werden, worden in de volgende alinea vergeleken met de positieve kanten en zorgpunten die dit jaar werden aangegeven.

Zorgstructuur

Zorgplannen – In de Veldscan van 2001 kwam naar voren dat 73 procent van de scholen het gezamenlijke plan binnen het samenwerkingsverband uitvoerde. Dit jaar ligt dat percentage veel lager. De extra antwoordcategorie (plan is uitgewerkt, maar wordt niet uitgevoerd) is daarentegen voor bijna 30 procent van de scholen van toepassing. Het is waarschijnlijk dat een dergelijk percentage vorig jaar ook gehaald zou zijn, als deze antwoordmogelijkheid geboden was. Wat betreft de zorgplannen op schoolniveau kan voorzichtig een opvallend verschil worden geconstateerd. Vergeleken met vorig jaar is de ontwikkeling van het plan van de VMBO/TL-scholen behoorlijk gestegen. In 2001 werd het plan uitgevoerd op 44 procent van de scholen, dit jaar is dat 75 procent.

Zorg op VMBO-scholen – Vergeleken met vorig jaar lijken scholen te kiezen voor meer verschillende manieren om de LWOO-leerlingen op te vangen, aangezien er meer verschillende antwoorden worden genoemd. Er wordt nu duidelijk meer gewerkt aan een systeem voor basiszorg dan een jaar geleden (47% tegenover 29% vorig jaar).

Leerwegen

Overstappen tussen leerwegen – In 2001 antwoordde 72 procent van de directieleden dat er een mogelijkheid was over te stappen in het derde jaar. Toen was op 28 procent van de scholen helemaal geen mogelijkheid om te ‘switchen’. Nu wordt op 84 procent (ruim 10 procentpunt meer) van de scholen die mogelijkheid geboden en is op 16 procent van de scholen geen mogelijkheid om van leerweg te veranderen.

Voorbereidingen – In de vorige Veldscan is de docenten gevraagd naar het schooljaar waarin de voorbereidingen (zouden) worden getroffen. Toen gaf bijvoorbeeld 90 procent van de docenten aan dat in het schooljaar 2000/2001 voorbereidingen zou worden getroffen voor het Plan van Toetsing en Afsluiting. Dit lijkt voor een deel gelukt. Het inrichten van de lokalen en het vernieuwen van het inventaris stond voor ongeveer een kwart van de docenten voor het huidige schooljaar op de agenda. Nog steeds geeft ongeveer een vijfde aan met de voorbereidingen bezig te zijn op deze aspecten.

Huisvesting/inventaris – In het algemeen lijken er iets minder aanpassingen nodig aan de materiële voorzieningen dan vorig jaar. Toen gaf 75 procent van de directeuren aan dat er aanpassingen nodig waren aan de huisvesting (dit jaar 69%) en 70 procent zei dit over de inrichting van de lokalen (dit jaar 64%). Opvallend is dat dit jaar 10 procentpunt meer directeuren aangeven dat er aanpassingen nodig zijn aan de ICT-faciliteiten (63% tegenover 73%).

Deskundigheidsbevordering

Scholingsplan – Er wordt nog steeds op de meeste scholen planmatig gewerkt aan deskundigheidsbevordering. Vergeleken met de vorige Veldscan is het percentage plannen dat zowel betrekking heeft op de leerwegen als op de zorg met acht procent toegenomen.

Doelgroepen – Alle groepen die voor deskundigheidsbevordering in aanmerking komen, zijn op de meeste scholen goed vertegenwoordigd. Af te leiden uit de hogere percentages in totaal, is het aantal doelgroepen wel toegenomen in vergelijking tot vorig jaar. Aan deskundigheidsbevordering voor 2^e lijnsdeskundigen wordt bijvoorbeeld door twee keer zoveel scholen aandacht besteed (van 25% vorig jaar naar 49% dit jaar).

Inhoud deskundigheidsbevordering – Vergeleken met vorig jaar is de behoefte aan deskundigheidsbevordering voor didactiek en begeleiding niet veel veranderd. Wel heeft er in het algemeen een verschuiving plaatsgevonden van een behoefte aan vakinhoudelijke deskundigheidsbevordering naar zorg.

Externe deskundigheid – Vergeleken met vorig jaar wordt er minder gebruik gemaakt van de deskundigheid van de LPC (45% tegenover 59%). Hogescholen zijn dit jaar voor het eerst als categorie toegevoegd en worden door 46 procent van de scholen ingeschakeld.

Overige vernieuwing, afspraken en positionering

In dit hoofdstuk zijn geen vergelijkingen gemaakt met de Veldscan van vorig jaar. In de Veldscan van dit jaar zijn namelijk een aantal nieuwe onderwerpen of vragen toegevoegd, waardoor resultaten niet vergelijkbaar zijn.

5 Positieve kanten en zorgpunten

Zorgstructuur

Positieve kanten aan de nieuwe zorgstructuur – De directeuren vinden de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen en de erkenning van het zorgonderwijs en goede samenwerking in het samenwerkingsverband de meest positieve kanten van de zorgstructuur (28% en 26%). Ook de meeste docenten vinden de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen een van de positieve kanten van de implementatie van de zorgstructuur. Andere veel genoemde positieve kanten (rond de 40%) zijn de kwaliteit van de docenten, een goed leerlingvolgsysteem en de goede communicatie binnen de school en het enthousiasme van de docenten. Dit laatste punt wordt niet gedeeld door de directeuren; slechts drie procent noemt het enthousiasme van het docententeam als meest positieve.

Zorgpunten met betrekking tot de nieuwe zorgstructuur – Als grootste zorgpunt noemen de directeuren de deskundigheid van de docenten en schoolleiding. Het gaat dan om uitspraken over de complexiteit van de taken, maar ook over het omgaan met gedragsproblemen. Het opvangen van zorgleerlingen of leerlingen met gedragsproblemen is een te complexe taak voor docenten die dit niet gewend zijn. Verder vormt de financiering voor vijftien procent van de directeuren het grootste zorgpunt.

Ook al wordt de aandacht voor de zorgleerling als positief ervaren, veel docenten zijn ongerust over de mogelijkheid die ze hebben om deze zorg op maat te kunnen bieden. Ook baart de financiering (44%) en de eigen deskundigheid (42%) de docenten zorgen.

Leerwegen

Positieve kanten aan de leerwegen – Een belangrijke positieve kant van de leerwegen die de directeuren noemen is vernieuwing van het onderwijs. Hier gaat het om de vernieuwing van het onderwijs in het algemeen, zoals vernieuwing van de didactiek en het aanbod. Andere punten die de directeuren noemen zijn de duidelijke kaders en speelruimte (14%) en de duidelijke structuur (13%) die de invoering van de leerwegen heeft opgeleverd. Een tiende noemt een voordeel voor de leerlingen zelf; de zelfstandigheid die leerlingen krijgen, het ‘leren leren’, het ‘leren werken’ en de keuzemogelijkheden ervaren zij als meest positieve punt.

De docenten noemen vooral de goede leerlingbegeleiding als positieve kant van de leerwegen (43%). Een ander veel genoemde positieve kant is het enthousiasme en de bereidheid van de docenten (36% tegenover 5% van de directie).

Zorgpunten na invoering van de leerwegen – Het grootste zorgpunt van de directeuren is het niveau van de leerwegen en de rigide structuur van de leerwegen (rond de 20%). De structuur, duidelijke kaders en speelruimte worden als positieve kanten gezien, maar blijkbaar

tegelijk door een deel als zorgpunt ervaren. Het niveau van (bepaalde) leerwegen wordt te hoog bevonden en directeuren zijn bezorgd dat hierdoor zwakke leerlingen in het gedrang komen. Niveaus zijn niet meer te combineren, waardoor het juist determineren belangrijk wordt. De directies zijn bezorgd dat dit te vroeg moet gebeuren en dat er verkeerde keuzes zullen worden gemaakt. Op scholen voor praktijkonderwijs wordt, meer dan op de andere type scholen, de groei van het aantal leerlingen ofwel de grootschaligheid van het onderwijs als zorgpunt ervaren.

Een van de grootste zorgpunten van de docenten is de (gewijzigde) didactiek/wijze van lesgeven (41%). Andere zorgpunten zijn de zwaarte van het programma en de financiering.

1 INLEIDING, VRAAGSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET

1.1 Inleiding

Met ingang van het schooljaar 1999/2000 is de omvorming begonnen van VBO, MAVO en SVO naar het nieuwe schooltype VMBO, voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Zowel onderwijsinhoudelijk als organisatorisch leidt dit tot grote veranderingen. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW) laat daarom de ontwikkelingen op de voet volgen door middel van de Monitor VMBO. Deze monitor bestaat uit twee onderdelen: 1) onderzoek onder directie en docenten van scholen voor VMBO en SVO en 2) statusrapportages, waarin de stand van zaken per regio in kaart wordt gebracht.

Regioplan Beleidsonderzoek volgt de ontwikkeling en implementatie op de scholen. In 1999 is door middel van een Quickscan twee maal een beperkte meting gehouden. In het voorjaar van 2000 is een breder opgezet onderzoek uitgevoerd, de Veldscan, waarbij directie en docenten van alle betrokken schooltypen zijn geraadpleegd. Deze is aan het einde van het schooljaar 2000/2001 herhaald.

In dit rapport doen we verslag van de Veldscan 2001/2002 in het kader van de derde monitor VMBO. In de rest van dit hoofdstuk beschrijven we de onderzoeksvragen, de aanpak van het onderzoek, de respons en de presentatie van de resultaten. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een leeswijzer.

1.2 Onderzoeksvragen voor de Veldscan

Bij de vorige twee Veldscans, die zijn uitgevoerd in het voorjaar van 2000 en 2001, lag de nadruk op het in kaart brengen van de voorbereiding op de vernieuwing in het VMBO. Bij deze derde meting zijn we in een nieuwe fase beland en ligt het accent op implementatie van beleid. Er zijn in deze veldscan andere vragen gesteld en er zijn vragen geherformuleerd. Er zal daarom minder dan bij de vorige metingen sprake zijn van vergelijkbaarheid.

Het hoofddoel van de Veldscan is om de stand van zaken op schoolniveau vast te stellen met betrekking tot de invoering van het VMBO. De eerste en centrale onderzoeksvraag luidt daarom:

- 1 *Wat is op de scholen die deel uitmaken van samenwerkingsverbanden voor VMBO aan het einde van het schooljaar 2001/2002 de stand van zaken? In hoeverre hebben scholen vernieuwingen kunnen realiseren? Het gaat daarbij om de volgende thema's:*

- a) leerwegen en aspecten van de infrastructuur;*
- b) zorgstructuur, bestuurlijke en onderwijskundige aspecten;*
- c) leerwerktrajecten;*
- d) innovatieve praktijken;*
- e) deskundigheidsbevordering;*
- f) voorlichting aan ouders en profilering.*

De tweede daarmee samenhangende onderzoeksvraag luidt:

- 2 Wat is de stand van zaken met betrekking tot onderdelen van de vernieuwing die nog niet zijn geïmplementeerd? Op welke termijn wordt verwacht dat de voorbereidingen zijn afgerond?*

Hoewel het accent in de Veldscan ligt op het in kaart brengen van de stand van zaken, wordt ook gevraagd naar punten van zorg en sterke kanten bij de implementatie van de vernieuwingen. De derde onderzoeksvraag is:

- 3 Welke aspecten van de vernieuwingen worden door directie en docenten van de scholen als meest positief dan wel meest negatief beoordeeld?*

Ten slotte dient op sommige punten een vergelijking gemaakt te worden met de situatie zoals deze vorig jaar was (Veldscan 2001) en de jaren daarvoor (Veldscan 2000 en Quickscans 1999). De laatste onderzoeksvraag luidt daarom:

- 4 Welke voortgang is zichtbaar ten opzichte van de eerdere meetmomenten?*

De vragenlijsten waarin de onderzoeksvragen zijn geoperationaliseerd zijn qua onderwerp zoveel mogelijk afgestemd op die uit de eerdere Veldscans. De vraagstelling is echter veelal aan de actuele situatie (implementatiefase) aangepast. Daarnaast zijn vragen over nieuwe onderwerpen opgenomen (onder meer over de verankering van de zorgstructuur, de wensen en verwachtingen aangaande de infrastructuur en over innovatieve praktijken). Doordat de onderzoeksvragen enigszins afwijken van die in de eerdere Veldscans en de vragenlijst op veel punten afwijkt, is deze vergelijking in meer algemene termen gemaakt dan in eerdere Veldscans het geval was.

1.3 Onderzoeksmethode

Het onderzoek is gehouden onder alle schooltypen die een rol spelen bij de totstandkoming van het VMBO. Dit geldt voor scholen voor VBO, MAVO, (voormalig) speciaal voortgezet onderwijs (LOM en MLK), praktijkonderwijs. Van de scholen in de onderzoeksgroep is een selectie van de docenten benaderd en is het directielid geraadpleegd dat ‘invoeringsverantwoordelijke’ is voor het VMBO.

De methode van dataverzameling komt sterk overeen met die van de Veldscans van 2000 en 2001. Uit het bestand van de in 2000 en 2001 benaderde scholen is een steekproef van 340 scholen getrokken. Deze scholen zijn benaderd met een verzoek om medewerking.

De directieleden zijn geraadpleegd door middel van een telefonische enquête. Er zaten 340 directieleden/scholen in de steekproef en daarvan hebben er 202 meegedaan aan het onderzoek (een respons van 59%).

De docenten zijn benaderd via een schriftelijke vragenlijst. In totaal zijn er ruim 2700 vragenlijsten verstuurd naar 340 scholen; 8 vragenlijsten per school. Verspreid over 204 scholen stuurden 731 leraren de vragenlijst retour, (een respons van 27%).

De responsgroep en de populatie zijn op een aantal mogelijk relevante kenmerken vergeleken. Hierbij bleek dat onder de responderende directeuren, de scholen in de regio West ondervertegenwoordigd waren. Hiervoor is gecorrigeerd door middel van weging, zodat de verhoudingen in de responsgroep dezelfde zijn als in de populatie. De aantallen die in de tabellen in dit rapport worden gepresenteerd, zijn dan ook gewogen aantallen. Bij de analyses van de vragenlijsten voor docenten is geen weging toegepast, omdat de responsgroep representatief bleek voor de populatie. De uitkomsten van het onderzoek (zowel onder de directeuren als onder de docenten) zijn te vertalen naar de hele populatie. Zie bijlage 1 voor meer informatie over representativiteit en verdeling.

Als beperkte aanvulling wordt dit jaar een secundaire analyse op de Integrale Leerlingtellingen (ILT) uitgevoerd. Voor de scholen die meer dan één leerweg aanbieden, is met behulp van de meest recente ILT-gegevens de verdeling van het aantal leerlingen over de leerwegen berekend.

Presentatie van de resultaten

De bestuurlijke/juridische integratie van SVO-LOM en SVO-MLK in het voortgezet onderwijs moet in augustus 2002 zijn afgerond. Het onderscheid SVO-VMBO vervalt daarom. Om die reden wordt een andere indeling naar schooltype gehanteerd dan in vorige Veldscans.

We hebben gekozen voor een indeling in schooltypen waarin we die integratie tot uitdrukking laten komen; naast aparte scholen voor praktijkonderwijs onderscheiden we scholen voor VMBO die leerwegondersteunend onderwijs (LWO) of praktijkonderwijs aanbieden.

Omdat een deel van de scholen al is omgezet, maar een ander deel niet, hebben we ervoor gekozen om de scholen alvast in te delen in het type waar ze vanaf augustus toe behoren. De scholen die nog niet zijn omgezet hebben aangegeven als welke onderwijssoort zij na augustus verdergaan. Op basis van deze antwoorden zijn de betreffende scholen ingedeeld in de volgende schooltypen:¹

Praktijkonderwijs (PRO): In deze categorie vallen scholen voor praktijkonderwijs en scholen voor SVO-MLK en SVO-LOM die aangaven dat ze in augustus 2002 werden omgezet naar dit schooltype.

VMBO/zorg: Hier zijn de scholen ingedeeld met meerdere leerwegen die ook LWOO en/of praktijkonderwijs aanbieden. Scholen voor SVO-MLK en SVO-LOM die aangaven dat ze in augustus 2002 werden omgezet naar dit schooltype zijn hier ondergebracht.

De scholen kunnen zijn opgenomen in scholengemeenschappen met andere schooltypen, of alleen VMBO aanbieden.

VMBO: Hieronder vallen scholen met meerdere leerwegen (zowel de beroepsgericht als de theoretische), maar zonder zorgaanbod. Dit kunnen voormalige VBO-scholen zijn of scholengemeenschappen met VMBO.

VMBO/TL: Tot deze groep behoren de voormalige categorale MAVO's of scholengemeenschappen die *alleen* de theoretische leerweg aanbieden.

Tabel 1.1 Samenvatting gehanteerde indeling naar schooltype in rapportage.

Type	Omschrijving scholen
PRO	Praktijkonderwijs
VMBO/zorg	meerdere leerwegen met zorg (LWOO en/of praktijkonderwijs)
VMBO	meerdere leerwegen, zonder zorg
VMBO/TL	alleen de theoretische leerweg (geen zorg)

Deze indeling heeft gevolgen voor de vergelijking van de resultaten met die van vorig jaar. In de rapportage van vorige jaren werd de volgende vierdeling gebruikt: PRO/MLK, LOM, VMBO beroepsgericht en VMBO theoretisch.

Daarbij werd nog geen onderscheid gemaakt tussen VMBO zonder en VMBO met afdelingen voor PRO/LWOO. Scholen die vorig jaar als PRO/MLK- of LOM-school ingedeeld waren, zijn dit jaar verdeeld over het type PRO en VMBO/zorg. Vergelijkingen zullen daarom alleen gemaakt worden op het totaal aantal scholen van alle schooltypen gezamenlijk. Zie voor een uitgebreider overzicht van de indeling naar schooltypen en onderwijssoort bijlage 2.

Indien relevant wordt in de tabellen de categorie weet niet/geen antwoord opgenomen. De respondenten die geen antwoord hebben gegeven, worden echter in de meeste gevallen niet in de tabellen vermeld.

¹ Bij het voorleggen van sommige vragen kon nog niet worden uitgegaan van de toekomstige status, maar werd uitgegaan van de achtergrondgegevens van het Cfi. Dit heeft voor sommige vragen tot gevolg dat de groepen minder of anders gevuld zijn. Dit zal duidelijk worden aangegeven bij de betreffende resultaten.

1.4 Leeswijzer

De hoofdstukindeling is vergelijkbaar met die van voorgaande Veldscans. In het volgende hoofdstuk beschrijven we de stand van zaken met betrekking tot de zorgstructuur. In hoofdstuk 3 komen de leerwegen aan de orde, waarbij zowel aandacht is voor de infrastructuur als de implementatie van de leerwegen. Nieuw bij dit onderwerp zijn de vragen naar het constateren en gebruik van geboden beleidsruimte. In hoofdstuk 4 gaan we in op de deskundigheidsbevordering. We besluiten met een hoofdstuk waarin de leer-werktrajecten, leermiddelen, afspraken en positionering naar voren komen.

2 ZORGSTRUCTUUR

De bestuurlijke/juridische integratie van SVO-LOM en SVO-MLK in het voortgezet onderwijs is in augustus 2002 afgerond. Om een goed beeld te krijgen van de stand van zaken rond dit proces is ook dit jaar weer gevraagd naar de zorgstructuur binnen het samenwerkingsverband, de inhoudelijke ontwikkeling en de positieve kanten tegenover de zorgpunten rond dit proces. Waar mogelijk en relevant zullen de resultaten vergeleken worden met die van de vorige Veldscan. Dit zal echter afhankelijk zijn van de vraagstelling en de beschikbaarheid van 'totalen' (resultaten die niet zijn uitgesplitst naar schooltype).

Nieuw in de Veldscan 2002 zijn onderwerpen als de inhoudelijke invoering van het praktijkonderwijs, de expertiseoverdracht tussen het voormalig speciaal onderwijs naar de rest van het VMBO-onderwijs en de leermiddelen voor het praktijkonderwijs. Vooral dit laatste onderwerp kwam vorig jaar naar voren als knelpunt.

Achtereenvolgens gaan we in op de zorgstructuur binnen het samenwerkingsverband (de rol van de school hierin) en de inhoudelijke ontwikkeling van de zorgstructuur (zorgplannen, voorbereidingen op vernieuwing, de zorgregeling voor LWOO-leerlingen op VMBO-scholen, zorg op scholen voor praktijkonderwijs en VMBO met PRO en expertiseoverdracht). We besluiten het hoofdstuk met het oordeel van de directeuren en de docenten over de positieve kanten en zorgpunten van de zorgstructuur.

2.1 Zorgstructuur binnen het samenwerkingsverband

Rol binnen het samenwerkingsverband

De helft van de directeuren in de steekproef noemt de school specialist op zorggebied (zie tabel 2.1). Dat is iets meer dan vorig jaar. Het is niet verwonderlijk dat deze groep voornamelijk bestaat uit scholen voor praktijkonderwijs en de VMBO/zorg-scholen. VMBO-scholen zonder zorg en VMBO/theoretische leerweg bieden vooral in beperkte mate basiszorg¹ (respectievelijk 60% en 65%). Bij het laatste type school lag dit percentage vorig jaar nog op 43 procent.

¹ Basiszorg is de leerlingenzorg die op iedere reguliere school geboden dient te worden.

Tabel 2.1 Rol van de school in het samenwerkingsverband (directie)*/**

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
De school is specialist op zorggebied (opvang leerlingen andere scholen)	76%	65%	15%	15%	50% (46%)
De school biedt in beperkte mate basiszorg (beroep op bovenschoolse expertise als nodig)	11%	19%	65%	60%	32% (26%)
De school verwijst door naar andere school in samenwerkingsverband	0%	4%	10%	17%	7% (9%)
De rol is nog niet duidelijk	8%	6%	5%	4%	6% (4%)
Anders	5%	5%	5%	4%	5% (4%)
Totaal (N)**	38	94	20	47	199

* Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

** Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

De directieleden konden ook aangeven wat de toekomstige rol van de school in het samenwerkingsverband zou zijn. Van de directeuren geeft 81 procent aan dat deze rol van de school in de komende jaren hetzelfde zal blijven (zie tabel 2.2). De meeste scholen die van rol veranderen, zullen de komende jaren de expertise op het terrein van zorg vergroten (6%). Verdere analyse toont aan dat dit meestal scholen zijn die nu in beperkte mate basiszorg bieden. Daarnaast zal een deel ervoor kiezen specialist te worden op zorggebied (5%).

Directieleden die een ander antwoord formuleren, geven aan dat de school in de toekomst omgezet wordt naar LWO of dat de school juist uitgebreidere zorg zal gaan bieden.

Tabel 2.2 Toekomstige rol van de school in het samenwerkingsverband (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Rol blijft hetzelfde	87%	80%	76%	81%	81%
De school wordt specialist op zorggebied	8%	5%	5%	2%	5%
De school zal de komende jaren de expertise op het terrein van zorg vergroten	0%	7%	5%	11%	6%
De school zal in beperkte mate basiszorg bieden	3%	1%	0%	0%	1%
De school zal bij gesignaleerde problemen doorverwijzen naar andere scholen in het swv	0%	0%	0%	2%	1%
De rol is nog niet duidelijk	0%	4%	5%	0%	3%
Anders	3%	2%	10%	4%	4%
Totaal (N)*	37	92	21	47	197

* Aantal scholen waarvan de rol in het swv in de toekomst zal veranderen en deze vraag beantwoord heeft.

2.2 Inhoudelijke ontwikkeling van zorgstructuur

Zorgplannen

De samenwerkingsverbanden dienen een zorgplan te hebben². Bijna de helft van de directeuren geeft aan dat dit plan al wordt uitgevoerd. Volgens bijna 30 procent van de directeuren is het plan volledig uitgewerkt en operationeel, maar wordt het nog niet uitgevoerd. Minder dan een vijfde beoordeelt het plan nog als globaal. Voor de scholen voor praktijkonderwijs ligt dit percentage op 27 procent.

De uitkomsten zijn moeilijk met die van vorig jaar te vergelijken, omdat er dit jaar een extra antwoordcategorie is toegevoegd. In de Veldscan van 2001 kwam bijvoorbeeld naar voren dat 73 procent van de scholen het plan uitvoerde. Dit jaar ligt dat percentage veel lager. De extra antwoordcategorie (plan is uitgewerkt, maar wordt niet uitgevoerd) is daarentegen voor bijna 30 procent van de scholen van toepassing. Het is waarschijnlijk dat een dergelijk percentage vorig jaar ook gehaald zou zijn, als deze antwoordmogelijkheid geboden was.

Tabel 2.3 Ontwikkelingsfase gezamenlijk zorgplan binnen samenwerkingsverband (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Het plan wordt al uitgevoerd	35%	50%	62%	59%	50%
Het plan is volledig uitgewerkt en operationeel (maar wordt nog niet uitgevoerd)	35%	33%	19%	22%	29%
Het plan is nog globaal	27%	16%	14%	20%	19%
Anders	3%	1%	5%	0%	2%
Totaal (N)*	37	93	21	46	197

* Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

De zorgplannen op schoolniveau worden al meer uitgevoerd dan die binnen de samenwerkingsverbanden. In totaal wordt het plan op 72 procent van de scholen uitgevoerd. Vooral de scholen met VMBO/zorg en VMBO/TL zijn met ruim driekwart van de scholen goed op weg. Ook bij deze vraag is dit jaar een extra antwoordcategorie toegevoegd, wat vergelijking met vorig jaar moeilijk maakt. Deze antwoordmogelijkheid is hier echter niet door veel directeuren gebruikt, waardoor voorzichtig een opvallend verschil mag worden geconstateerd. Vergelijken met vorig jaar is de ontwikkeling van het plan van de VMBO/TL-scholen behoorlijk gestegen: in 2001 werd het plan uitgevoerd op 44 procent van de scholen, in 2002 was dat gestegen naar 75 procent.

² Zie Uitleg, nr 30, 12 december 2001. Regeling regionale verwijzingscommissies en zorgbudget voortgezet onderwijs 2002-2003, artikel 15.

Tabel 2.4 Ontwikkelingsfase zorgplan op school (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Het plan wordt al uitgevoerd	61%	77%	67%	75%	72%
Het plan is vastgesteld, maar wordt nog niet uitgevoerd	11%	12%	5%	2%	9%
Het plan is in ontwikkeling	11%	8%	24%	19%	13%
Nee, er is (nog) geen plan	18%	3%	5%	4%	7%
Totaal (N)	38	95	21	47	201

Op driekwart van de scholen staat in het zorgplan van de school de inbedding van de specifieke zorg in het VMBO-onderwijs beschreven. Verder is er volgens de directeuren meestal een duidelijke inhoudelijke relatie tussen de zorgplannen van het samenwerkingsverband en die van de scholen; op 39 procent van de scholen vormt het zorgplan van het samenwerkingsverband het kader voor het zorgplan van de school (zie tabel 2.5). Vooral op VMBO-scholen is dit het geval (55%). Vergeleken met vorig jaar is er weinig veranderd.

Tabel 2.5 Relatie zorgplan van het samenwerkingsverband en het schoolplan (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Het zorgplan van het swv vormt kader voor zorgplan van de school	32%	41%	55%	32%	39% (41%)
Het zorgplan van het swv is (deels) gebaseerd op zorgplan van de school	30%	21%	25%	28%	25% (27%)
Het zorgplan van het swv laat onze school vrijheid voor eigen ontwikkeling	14%	23%	5%	26%	20% (19%)
Anders	3%	11%	10%	4%	8% (13%)
Niet van toepassing	22%	5%	5%	11%	9% (-)
Totaal (N) *	37	88	20	47	192

* Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

Vorbereidingen op vernieuwing rond de zorgstructuur

We vroegen de docenten in het praktijkonderwijs en in VMBO/zorg-scholen in hoeverre de voorbereidingen voor de vernieuwing van de zorgstructuur zijn afgerond (zie tabel 2.6). Ze konden kiezen uit de antwoordmogelijkheden ‘voorbereiding afgerond’, ‘voorbereiding afgerond, maar nog aanpassing nodig’ en ‘nog bezig met de voorbereiding’.

De meeste docenten menen dat de voorbereidingen nog niet zijn afgerond. De ontwikkeling van (onderdelen van) het lesprogramma is volgens 18 procent van de docenten afgerond. De praktische voorbereidingen (aan huisvesting, inventaris en afstemmen met het samenwerkingsverband) zijn volgens de docenten het minst volledig afgerond.

Bij dezelfde onderwerpen wordt door veel docenten (meer dan de helft) aangegeven dat de voorbereidingen dan wel zijn afgerond, maar dat er nog aanpassing nodig is.

De helft van de antwoorden die onder ‘anders’ worden genoemd, hebben te maken met de voorbereidingen die getroffen worden voor nieuwbouw of een verbouwing.

Tabel 2.6 Voorbereidingen vernieuwingen rond zorgstructuur (docenten PRO en VMBO/zorg)

	Voorbereiding afgerond	Nog aanpassing nodig	Nog bezig met voorbereiding	Totaal (N)**
Inhoudelijk				
Methoden kiezen, aanpassen of ontwikkelen	37%	42%	21%	465
Ontwikkeling van (onderdelen van) het Lesprogramma	18%	59%	23%	465
Pedagogisch didactisch				
Remedial teaching	42%	41%	17%	429
Sociale vaardigheidstraining	41%	44%	15%	451
Sociaal-emotionele begeleiding	36%	50%	14%	447
Aansluiting arbeidsmarkt				
Stages regelen/stagebegeleiding	60%	30%	11%	439
Toeleiding naar de arbeidsmarkt	43%	41%	15%	420
Praktijkleren	34%	39%	27%	414
Praktische voorbereidingen				
Inrichten van lokalen/gemeenschappelijke ruimten	23%	50%	27%	461
Inventaris vernieuwen/aanpassen	18%	57%	25%	458
Afstemming met docenten van andere scholen in het samenwerkingsverband	18%	46%	36%	434
Anders	11%	16%	74%	19

** Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

Zorgregeling voor LWOO-leerlingen op VMBO-scholen

Voor een succesvolle uitvoering van de zorg is het van belang een goede keuze te maken voor de wijze waarop LWOO-leerlingen binnen het VMBO worden opgevangen.

Zorgleerlingen binnen VMBO/zorg-scholen worden nog steeds op de meeste scholen opgevangen in aparte klassen (zie tabel 2.7). Dit gebeurt vaker in de eerste twee leerjaren (88%) dan in leerjaar 3 en 4 (60%). Daarnaast worden de zorgleerlingen op een groot deel van de scholen (66%) opgenomen in de reguliere klassensituatie.

Vergeleken met vorig jaar lijken scholen te kiezen voor meer verschillende manieren om de LWOO-leerlingen op te vangen, aangezien er meer verschillende antwoorden worden genoemd. Er wordt nu duidelijk meer gewerkt aan een systeem voor basiszorg (er wordt een beroep gedaan op bovenschoolse expertise als dat nodig is) dan een jaar geleden (47% tegenover 29% vorig jaar).

Tabel 2.7 Wijze waarop zorg voor Lwoo-leerlingen is geregeld (directie)*/**

	VMBO met LWOO 2001	VMBO met LWOO** 2002
Er zijn op school aparte groepen in leerjaar 1 en 2	85%	88%
Opname in de reguliere klassensituatie (hulp op maat)	53%	66%
Er zijn op school aparte groepen in leerjaar 3 en 4	54%	60%
Er wordt gewerkt met een systeem voor basiszorg	29%	47%
Er is op school tijdelijke opvang in aparte groepen voor zorgleerlingen	32%	34%
Plaatsing op een bovenschoolse voorziening of OPCD	24%	32%
Anders	12%	11%
Totaal (N)	57	53

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Huidige VMBO-scholen met LWOO.

De directie is gevraagd in hoeverre deze wijze van organisatie van zorg hetzelfde blijft. Voor 71 procent van de scholen blijft dit hetzelfde. De overige scholen zullen zich in de toekomst voornamelijk meer richten op het aanbieden van individuele zorg.

Zorg op scholen voor praktijkonderwijs

De directeuren van scholen voor praktijkonderwijs konden bij verschillende aspecten aangeven in hoeverre zij het praktijkonderwijs een meerwaarde vinden hebben ten opzichte van de oude situatie (zie tabel 2.8).

Van deze groep directeuren geeft 62 procent aan dat het praktijkonderwijs een meerwaarde heeft voor het maatschappelijk functioneren van de leerlingen. Ook de betere structurering van de toegang tot de arbeidsmarkt en de aangepaste basisvorming heeft voor een groot deel van de directeuren een meerwaarde ten opzichte van de oude situatie (beide 50%).

Tabel 2.8 Meerwaarde praktijkonderwijs ten opzichte van oude situatie (directie PRO)*

	PRO
Het maatschappelijk functioneren van de leerlingen	62%
Betere structurering van de toegang tot de arbeidsmarkt	50%
Aangepaste basisvorming	50%
Systematisering van de stage	47%
Activiteiten gericht op het behoud van de arbeidsplaats	42%
Nazorg van leerlingen	30%
Nazorg in termen van systematische communicatie met het bedrijfsleven	29%
Weet niet/geen antwoord	21%
Totaal (N)	38

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Huidige VMBO-scholen met PRO en SVO-scholen voor omzetting. Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

Ruim een derde van deze groep directeuren geeft aan geen problemen te ondervinden bij de inhoudelijke ontwikkeling van het praktijkonderwijs (zie tabel 2.9). Toch geeft ook zo'n 40 procent van de directeuren aan problemen te ondervinden door een gebrek aan goed lesmateriaal/methodes.

Een van de problemen bij de inhoudelijke ontwikkeling van het praktijkonderwijs die directeuren toevoegen onder 'anders', is het tekort aan financiële middelen. Daarnaast wordt een hoge werkdruk geconstateerd, vanwege het arbeidsintensieve proces gecombineerd met een tekort aan (goed) geschoolde leerkrachten.

Tabel 2.9 Problemen bij inhoudelijke ontwikkeling praktijkonderwijs (directie PRO)*

	PRO
Geen problemen	37%
Gebrek aan goed lesmateriaal/methodes	42%
Huisvesting/ruimteprobleem	18%
Personeelsgebrek	5%
Anders	16%
Totaal (N)	38

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Expertiseoverdracht op VMBO/zorg-scholen

Met de omzetting van het SVO zou idealiter de expertise van het voormalig speciaal onderwijs worden gedeeld met en overgedragen worden naar de rest van het VMBO. De mening van de directeuren op VMBO/zorg-scholen over in welke mate dit gebeurt, loopt sterk uiteen. Meer dan een kwart meent dat de expertiseoverdracht in sterke mate plaatsvindt, terwijl 31 procent meent dat dit in redelijke mate gebeurt en nog eens 31 procent zegt dat er in geringe mate expertiseoverdracht plaatsvindt. Een tiende van deze groep zegt resoluut dat er geen expertiseoverdracht plaatsvindt.

Ruim een kwart van de docenten in de VMBO/zorg-scholen is van mening dat expertiseoverdracht van het voormalig SVO naar de rest van het VMBO-onderwijs in redelijke tot sterke mate plaatsvindt. Daarnaast vindt 27 procent van de docenten dat er in geringe mate expertiseoverdracht plaatsvindt en 15 procent meent dat er geen expertiseoverdracht is. In tegenstelling tot de grote groep directeuren (28%) geeft maar 3 procent van de docenten aan dat er in sterke mate expertiseoverdracht plaatsvindt. De docenten lijken dus minder optimistisch. Daarbij moet worden aangetekend dat een groot deel van de docenten (30%) geen antwoord heeft gegeven op deze vraag. Dit kan veroorzaakt zijn door het feit dat een deel van de docenten lesgeeft in vakken of aan leerlingen waar expertiseoverdracht uit het voormalig speciaal onderwijs minder relevant is.

Zo'n 40 procent van de groep docenten die het minst positief is over de expertiseoverdracht geeft aan dat dit te maken heeft met het feit dat het LWOO en/of PRO op een aparte locatie wordt aangeboden (zie tabel 2.10). Dit is 22 procent van het totaal aantal docenten dat 'in geringe mate' of 'geen expertiseoverdracht' heeft geantwoord. Organisatorische belemmeringen, zoals het (nog) niet bestaan van een plan voor expertiseoverdracht, zou volgens een grote groep (47%) ook een reden kunnen zijn. Daarnaast is voor 36 procent van de docenten het tijdsgebrek van de schoolleiding en docenten een reden.

Tabel 2.10 Reden voor geringe mate of geen expertiseoverdracht (docenten vmbo/zorg)*

	VMBO/zorg
Het LWOO en/of PRO wordt op een aparte locatie aangeboden	41%
Organisatorische belemmeringen/(nog) geen plan voor expertiseoverdracht	47%
Weinig tijd bij schoolleiding/docenten	36%
Weinig motivatie bij schoolleiding/docenten	13%
Anders	11%
Totaal (N)**	143

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Het aantal docenten dat van mening is dat er in geringe mate of niet sprake is van expertiseoverdracht.

2.3 Positieve kanten en zorgpunten van de zorgstructuur

Ook dit jaar konden directeuren en docenten hun mening geven over de vernieuwingen in de zorgstructuur in het algemeen. In de vorige Veldscan konden bevorderende en belemmerende factoren met betrekking tot de invoering van de zorgstructuur worden aangegeven. Dit jaar is naar de positieve kanten en de zorgpunten van de implementatie van de zorgstructuur gevraagd. De vraagstelling is verschoven van invoering naar implementatie en daardoor niet meer volledig vergelijkbaar. Nog een verschil is dat dit jaar de directeuren een aantal antwoordmogelijkheden kregen in plaats van een open vraag. Docenten kregen vorig jaar al antwoordmogelijkheden en die zijn nu aangepast op basis van de antwoorden van vorig jaar. De resultaten worden hieronder voor de directeuren en de docenten apart gepresenteerd.

Directeuren

De directie kon maximaal drie antwoorden geven op de vraag: "Wat vindt u het meest positieve aan de nieuwe zorgstructuur?" Uit tabel 2.11 is te lezen dat ruim een kwart van de directeuren de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen en de erkenning van het zorgonderwijs als meest positief beschouwt. Een bijna even grote groep vindt de goede samenwerking in het samenwerkingsverband het meest positieve.

Over andere positieve punten zijn de directeuren niet zo eensgezind. Op de verschillende typen VMBO scholen wordt de mogelijkheden om meer zorg op maat te bieden vaak als meest

positieve aan de zorgstructuur genoemd (tussen de 10 en 20%). Directeuren van scholen voor praktijkonderwijs noemen dit punt niet. Op deze laatste scholen wordt, in vergelijking tot de VMBO-scholen, vaker de structuur en de duidelijkheid van de zorgstructuur genoemd.

Tabel 2.11 Meest positieve aan de nieuwe zorgstructuur (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Meer aandacht voor zorgleerlingen/erkenning	30%	27%	29%	28%	28%
Goede samenwerking in het samenwerkingsverband	26%	25%	36%	23%	26%
Maatwerk/zorg op maat/meer mogelijkheden	0%	10%	19%	13%	9%
Structuur/duidelijkheid	16%	5%	5%	4%	7%
Professionalisering/deskundigheid	0%	5%	0%	9%	5%
(handelingsplannen, leerlingvolgsysteem e.d.)					
Geen positieve kanten/niets veranderd	3%	6%	5%	6%	5%
Betere verwijzing/indicatie	3%	6%	0%	0%	4%
Enthousiasme van het docententeam	5%	3%	0%	2%	3%
Duidelijke regelgeving	0%	4%	0%	0%	2%
Overig	8%	5%	5%	2%	5%
Totaal	38	95	22	48	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100. Maximaal drie antwoorden.

Bijna een vijfde van de directieleden meent dat deskundigheid van de docenten en schoolleiding het grootste zorgpunt vormt (zie tabel 2.12). Het gaat dan om uitspraken over de complexiteit van de taken, maar ook over het omgaan met gedragsproblemen. Het opvangen van zorgleerlingen of leerlingen met gedragsproblemen is een te complexe taak voor docenten die dit niet gewend zijn. Verder vormt de financiering voor vijftien procent van de directeuren het grootste zorgpunt.

De overige genoemde zorgpunten zijn vrij divers. Op de VMBO-scholen maken de directeuren zich, meer dan op de andere typen scholen, zorgen om de facilitering. Op de VMBO- en de VMBO/zorg-scholen is de aandacht die besteed kan worden aan zorgleerlingen een groot zorgpunt (respectievelijk 14% en 10%).

Tabel 2.12 Grootste zorgpunt met betrekking tot de nieuwe zorgstructuur (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Deskundigheid docenten/schoolleiding (complexiteit van de taken)	11%	18%	19%	25%	19%
Financiering	16%	18%	5%	15%	15%
Formatieproblemen/docententekort/werkdruk	8%	6%	10%	6%	7%
Aandacht zorgleerlingen/maatwerk leveren	0%	10%	14%	2%	6%
Te strakke regelgeving (m.b.t. toelating en verwijzing RVC)	3%	6%	0%	6%	5%
Administratieve rompslomp/bureaucratie	5%	7%	0%	2%	5%
Toename aantal zorgleerlingen	3%	6%	0%	4%	5%
Zorgleerlingen tussen wal en schip (niet SO/niet BBL)	3%	4%	5%	4%	4%
Tijd (aanpassen van organisatie/cultuur)	8%	4%	0%	2%	4%
Opvang (sociaal-emotionele) gedragsproblemen	3%	3%	5%	2%	3%
Opheffen speciaal onderwijs/eigenheid	0%	3%	0%	4%	3%
Dropouts	0%	3%	0%	2%	2%
Facilitering	0%	3%	14%	0%	3%
Overig	18%	13%	18%	17%	15%
Totaal	37	95	22	48	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100. Maximaal drie antwoorden.

Docenten

De docenten konden de positieve kanten en zorgpunten aankruisen van een uitgebreide lijst. Daarnaast konden ze een volgorde van belangrijkheid aangeven door het toekennen van de cijfers 1, 2 of 3. Hieronder presenteren we het totaaloverzicht van de genoemde positieve kanten en de voornaamste in dezelfde tabel.

Zoals uit eerdere vragen ook blijkt, vinden veel docenten (57%) de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen een van de positieve kanten van de implementatie van de zorgstructuur. Dit feit wordt door een kwart van de docenten als belangrijkste positieve kant gezien. Andere veel genoemde positieve kanten (rond de 40% van de docenten) zijn het enthousiasme van de docenten, de kwaliteit van de docenten, een goed leerlingvolgsysteem en de goede communicatie binnen de school.

Tabel 2.13 Positieve kanten van de implementatie van de zorgstructuur en de voornaamste positieve kant/nr.1 (docenten)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal	Nr 1**
Veel aandacht voor zorgleerlingen	67%	65%	43%	40%	57%	25%
Kwaliteit van de docenten	44%	45%	30%	28%	39%	6%
Goed leerlingvolgsysteem	43%	43%	37%	31%	39%	6%
Enthousiasme/bereidheid van de docenten	45%	47%	31%	23%	39%	6%
Goede communicatie binnen de school	49%	39%	34%	30%	38%	4%
Goede voorbereiding	27%	27%	29%	16%	25%	4%
Goede contacten met de arbeidsmarkt	71%	24%	17%	7%	29%	4%
Goede contacten met vervolgonderwijs	13%	27%	18%	12%	20%	1%
Kwaliteit van de schoolleiding	27%	19%	16%	10%	18%	1%
Anders	1%	4%	2%	1%	3%	0%
Totaal (N)	146	340	90	15	731	731

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Percentage toegekende 1-en, niet door iedereen ingevuld.

Een van de grootste zorgpunten voor bijna de helft van de docenten is de mogelijkheid om zorg op maat te bieden. Ook baart de financiering (44%) en de eigen deskundigheid (42%) de docenten zorgen. De financiering wordt, samen met aandacht voor de individuele leerling, het meest als het voornaamste zorgpunt genoemd. De antwoorden wijken tussen de verschillende schoolsoorten niet veel af. De mogelijkheden voor zorg op maat en de aandacht voor de individuele leerling zijn echter voor de docenten in het praktijkonderwijs en de docenten op de VMBO/zorg-scholen vaker zorgpunten dan voor de docenten op VMBO/TL-scholen.

Tabel 2.14 Grootste zorgpunten na de implementatie van de zorgstructuur en het voornaamste zorgpunt/nr. 1 (docenten)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal	Nr 1**
Mogelijkheden voor zorg op maat	52%	51%	44%	30%	46%	9%
Financiering	43%	49%	40%	38%	44%	13%
Deskundigheid docenten	36%	47%	41%	34%	42%	8%
Aandacht voor de individuele leerling	41%	42%	32%	23%	37%	11%
Landelijke criteria voor verwijzing	36%	33%	28%	22%	31%	6%
Functionering van het swv	30%	27%	26%	21%	26%	4%
Eigen deskundigheid	17%	29%	28%	22%	25%	6%
Deskundigheid schoolleiding	16%	24%	24%	17%	21%	3%
Positie eigen school	24%	20%	22%	19%	21%	3%
Anders	4%	4%	2%	6%	4%	2%
Totaal (N)	146	340	90	15	731	731

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Percentage toegekende 1-en, niet door iedereen ingevuld.

2.4 Conclusie

De *rol van de school in het samenwerkingsverband* zal voor de meeste scholen niet veranderen. De scholen die wel van rol veranderen, zullen meestal de komende jaren de expertise op het terrein van zorg vergroten. De *zorgplannen* binnen het samenwerkingsverband en die op school worden grotendeels al uitgevoerd (respectievelijk op de helft en op driekwart van de scholen). Tussen deze plannen is er dan ook meestal een duidelijke inhoudelijke relatie. De nog niet afgeronde *voorbereidingen* voor de vernieuwingen van de zorgstructuur zijn op de scholen voor praktijkonderwijs en de VMBO/zorg-scholen vooral van praktische aard: er zal nog worden gewerkt aan huisvesting, inventaris en het afstemmen met het samenwerkingsverband.

Ongeveer een derde van de directeuren (PRO en VMBO/zorg) geeft aan geen problemen te ondervinden bij de *inhoudelijke ontwikkeling van het praktijkonderwijs*. Op de scholen waar wel problemen zijn op dat gebied, heeft dat vaak te maken met het gebrek aan goed lesmateriaal en methodes. Van de groep directeuren (PRO en VMBO/zorg) geeft 53 procent aan dat het praktijkonderwijs een meerwaarde heeft voor het maatschappelijk functioneren van de leerlingen.

Het integreren van de *expertise* van het voormalig speciaal onderwijs en de indeling van de zorgleerlingen in het VMBO wordt zeer verschillend vormgegeven. Zorgleerlingen binnen VMBO/zorg-scholen worden nog steeds op de meeste scholen opgevangen in aparte klassen. Er zijn redelijk grote verschillen in de mening van directieleden over de mate waarin er expertiseoverdracht plaatsvindt van het voormalig speciaal onderwijs. De groep die meent dat dit in sterke mate gebeurt, is even groot als de groep die vindt dat het in geringe mate gebeurt. De docenten zijn echter minder positief dan de directeuren. Ruim de helft van de directeuren vindt dat de expertiseoverdracht in sterke tot redelijke mate plaatsvindt, tegenover een derde van de docenten. Een belangrijke reden voor de ontoereikende expertiseoverdracht is het feit dat op sommige scholen het LWOO en/of PRO op een aparte locatie wordt aangeboden. De directeuren vinden de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen en de erkenning van het zorgonderwijs en goede samenwerking in het samenwerkingsverband de meest *positieve* kanten van de zorgstructuur. Ook de meeste docenten vinden de toegenomen aandacht voor zorgleerlingen een van de positieve kanten van de implementatie van de zorgstructuur. Andere veel genoemde positieve kanten zijn de kwaliteit van de docenten, een goed leerlingvolgsysteem, de goede communicatie binnen de school en het enthousiasme van de docenten. Dit laatste punt wordt niet gedeeld door de directeuren; slecht 3 procent noemt het enthousiasme van het docententeam als meest positieve.

Als grootste *zorgpunt* noemen de directeuren de deskundigheid van de docenten en schoolleiding. Verder vormt de financiering voor 15 procent van de directeuren het grootste zorgpunt. Ook al wordt de aandacht voor de zorgleerling als positief ervaren, veel docenten zijn ongerust over de mogelijkheid die ze hebben om deze zorg op maat te kunnen bieden.

3 LEERWEGEN

In het schooljaar 2001/2002 stroomden de leerlingen voor het eerst door in de vier leerwegen. In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van het onderzoek na het verloop van het eerste jaar dat de leerwegen in het VMBO operationeel zijn. We baseren ons zowel op de informatie die ingewonnen is bij de directie als bij de docenten van VMBO-scholen met meerdere leerwegen. De nadruk ligt daarbij uiteraard nu meer dan in de voorafgaande jaren op de ervaringen in de praktijk dan op de voorbereidingen. Ook in dit hoofdstuk zullen de resultaten waar mogelijk en relevant vergeleken worden met die van de vorige Veldscan. Dit zal echter afhankelijk zijn van de vraagstelling en de beschikbaarheid van ‘totalen’ (resultaten die niet zijn uitgesplitst naar schooltype).

3.1 Infrastructuur van leerwegen

De infrastructuur van de leerwegen is een benaming voor het aanbod van de school en de manier waarop dit georganiseerd wordt. De vragen over de infrastructuur worden gesteld aan de scholen die meer leerwegen aanbieden dan slechts de theoretische.

Intrasectorale programma's

Op de scholen met meerdere leerwegen geeft 53 procent van de directeuren aan intrasectorale programma's (ISP's) aan te bieden. Vorig jaar was voor 59 procent van de scholen een aanvraag ingediend. Wellicht is zo'n 7 procent van de programma's uiteindelijk niet aangeboden of niet vormgegeven door scholen. Van de scholen die geen ISP's aanbieden, heeft 2 procent een aanvraag ingediend voor de tweede tranche.

Overstappen tussen leerwegen

Wanneer de leerlingen zijn doorgestroomd naar een van de leerwegen, biedt 84 procent van de scholen (VMBO en VMBO/zorg) de mogelijkheid om aan het eind van het derde jaar te 'switchen' naar een andere leerweg. Op de overige scholen (16%) is er geen mogelijkheid om te veranderen van leerweg.

Deze percentages wijken af van die van de vorige Veldscan. In 2001 antwoordde 72 procent van de directieleden dat er een mogelijkheid was over te stappen in het derde jaar. Toen was op 28 procent van de scholen helemaal geen mogelijkheid om te 'switchen'. Nu zijn er dus meer scholen die de mogelijkheid bieden om van leerweg te veranderen.

Tabel 3.1 Laatste mogelijkheid om te veranderen van leerweg (directie VMBO en VMBO/zorg)

	VMBO en VMBO/ zorg
Aan het eind van het derde jaar	84%
Er is geen mogelijkheid om te veranderen van leerweg	16%
Totaal (N)	79

Dit jaar konden de directeuren ook aangeven in hoeverre er ook daadwerkelijk gebruik is gemaakt, of gebruik zal worden gemaakt, van de mogelijkheid om van leerweg te veranderen. Op 66 procent van de scholen waar de mogelijkheid bestaat, zijn er daadwerkelijk leerlingen die gedurende of aan het eind van dit schooljaar van leerweg zijn ‘geswitcht’ of zullen ‘switchen’.

Op de helft van deze scholen blijkt het ‘switchen’ vaker voor te komen in bepaalde leerwegen; vooral in de kaderberoepsgerichte leerweg. Minder vaak wordt ‘geswitcht’ in de theoretische leerweg.

Op de scholen waar leerlingen van leerweg gaan veranderen of zijn veranderd heeft 78 procent van de directeuren een schatting kunnen maken van het percentage leerlingen dat dit betreft. Bijna 40 procent van deze directeuren schat dat het een percentage tussen de 5 en 9 procent van de leerlingen in het derde jaar betreft. Op meer dan een kwart van de scholen ligt dat percentage tussen de 10 en 20 procent (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2 Percentage leerlingen dat in het derde jaar ‘switcht’ ten opzichte van totale populatie in het derde jaar (directie)

	VMBO
1-4 procent van de leerlingen	36%
5-9 procent van de leerlingen	39%
10-20 procent van de leerlingen	26%
Totaal (N)	35

Verwachte/gerealiseerde omvang leerlingpopulatie

Op basis van de Integrale Leerlingtellingen is berekend wat de verdeling van de leerlingen over de vier leerwegen is op de scholen in onze steekproef (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Verdeling leerlingen over de vier leerwegen in de drie schooltypen (scholen uit steekproef)*

	VMBO/zorg	VMBO	VMBO/TL	Totaal
TL	43%	53%	100%	65%
GML	8%	9%	0%	5%
KBL	19%	22%	0%	13%
BBL	30%	16%	0%	17%
Aantal scholen**	62	22	46	130

* Op basis van Integrale Leerlingentellingen (ILT).

** Aantal scholen in de steekproef waarvan de ILT-gegevens bekend zijn.

Nu de leerlingen het afgelopen jaar voor het eerst in de leerwegen zijn gestroomd, is het interessant te bezien of de aantallen leerlingen overeenkomen met de aantallen die de directieleden voor de verschillende leerwegen hadden verwacht.

Voor twee leerwegen geldt dat het aantal op het grootste deel van de scholen overeenkomt met het verwachte aantal (57% voor de theoretische leerweg en 41% voor de kaderberoepsgerichte leerweg). Voor de gemengde leerweg onthield 42 procent van de directeuren zich van een antwoord. Dit zijn voor het overgrote deel scholen die geen leerlingen in de gemengde leerweg hebben.

Voor de basisberoepsgerichte leerweg geldt dat 37 procent van de directeuren meer leerlingen hebben zien instromen dan verwacht was.

Tabel 3.4 Verwachte aantal leerlingen per leerweg (directie)

	TL	GML	KBL	BBL
Meer	11%	11%	28%	37%
Minder	22%	18%	19%	18%
Gelijk aan verwacht aantal	57%	29%	41%	34%
Weet niet/geen antwoord	11%	42%	12%	12%
Totaal (N)	85	85	85	85

Op bijna driekwart van de scholen heeft de anders dan verwachte bezetting van de leerwegen gevolgen gehad voor de groepsgrootte (zie tabel 3.5). Ook heeft het op de meerderheid van de scholen geleid tot gevolgen voor de onderwijskundige aanpak (69%), de leermiddelen (63%) en de inzet van docenten (57%).

Andere genoemde gevolgen door de anders dan verwachte bezetting van de leerwegen zijn de verhoging van de werkdruk, organisatorische problemen en financiële gevolgen.

Tabel 3.5 Gevolgen anders dan verwachte bezetting van de leerwegen op diverse aspecten (directie)*

	VMBO/zorg	VMBO	Totaal
Groepsgrootte	65%	93%	73%
Onderwijskundige aanpak	64%	80%	69%
Leermiddelen	63%	63%	63%
Inzet van docenten	59%	53%	57%
Huisvesting	48%	60%	51%
Anders	20%	13%	18%
Geen gevolgen voor een van deze aspecten	8%	0%	6%
Totaal (N)**	40	15	55

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Aantal scholen waar het aantal leerlingen meer of minder was dan verwacht.

3.2 Inhoudelijke vernieuwing van leerwegen

Vorbereidingen

De docenten van scholen met meerdere leerwegen is gevraagd naar voorbereidingen die zijn of worden getroffen voor de vernieuwing van de leerwegen en in hoeverre deze inmiddels zijn afgerond. Sommige aspecten zijn niet voor alle docenten van toepassing, waardoor bij de betreffende vragen minder docenten iets hebben ingevuld. Enige docenten vonden het daarnaast ook moeilijk te kiezen tussen de verschillende antwoorden; het blijkt lastig te bepalen in hoeverre voorbereidingen zijn afgerond en in hoeverre er (na de voorbereidingen) nog aanpassingen nodig zijn van de verschillende aspecten.¹

Tabel 3.6 toont dat meer dan de helft van de docenten de voorbereiding heeft afgerond voor het opstellen van lessentabellen (57%) en voor het kiezen en aanpassen van methoden (51%). De aspecten van de vernieuwing die nog aanpassing nodig hebben, zijn vooral het zelfstandig leren werken/begeleiding (53%), het aanpassen/vernieuwen van de inventaris (50%), het Plan van Toetsing en Afsluiting (46%) en het inrichten van de lokalen (45%). Bijna een kwart van de docenten is op dit laatste punt nog bezig met de voorbereiding.

In de vorige Veldscan is de docenten gevraagd naar het schooljaar waarin de voorbereidingen (zouden) worden getroffen. Toen gaf bijvoorbeeld 90 procent van de docenten aan dat in het schooljaar 2000/2001 voorbereidingen zou worden getroffen voor het Plan van Toetsing en Afsluiting. We zouden uit onderstaande tabel voorzichtig kunnen concluderen dat dit voor een deel gelukt is. Het inrichten van de lokalen en het vernieuwen van het inventaris stond voor ongeveer een kwart van de docenten voor het huidige schooljaar op de agenda. Nog steeds geeft ongeveer een vijfde aan met de voorbereidingen bezig te zijn op deze aspecten.

¹ Als beide opties waren aangekruist, dan is in de analyse gekozen voor het antwoord 'nog aanpassing nodig'. Dit is in 54 cases voorgekomen.

Tabel 3.6 Voorbereidingen vernieuwingen rond leerwegen (docenten vmbo en vmbo/zorg, N=430)

	Voorbereiding afgerond	Nog aanpassing nodig	Bezig met voorbereiding	Weet niet/geen antwoord
<i>Inhoudelijk</i>				
Lessentabellen opstellen	57%	26%	5%	11%
Methoden kiezen/aanpassen	51%	36%	4%	9%
Determinatie	46%	39%	5%	10%
Examenprogramma	37%	41%	14%	10%
Plan van Toetsing en Afsluiting	35%	46%	11%	9%
Remedial teaching	31%	36%	15%	18%
Leren zelfstandig werken, begeleiding	21%	53%	16%	10%
Intrasectorale programma's	19%	35%	19%	27%
<i>Praktische voorbereidingen</i>				
Inrichten van lokalen	20%	45%	23%	13%
Inventaris vernieuwen/aanpassen	17%	50%	20%	13%
Afstemming met docenten in het swv	16%	41%	24%	19%
Anders	0%	0%	2%	1%

Inhoudelijke innovatie

Dit jaar is de directie van de drie typen VMBO-scholen gevraagd in hoeverre bepaalde inhoudelijke vernieuwingen zijn toegepast.

Uit tabel 3.7 blijkt dat de meeste inhoudelijke vernieuwing, wanneer deze gepland is, vorig jaar al is toegepast. Alleen het toepassen van het examendossier is hierop een uitzondering; 39 procent van de scholen is daar dit schooljaar mee bezig geweest. Ook het toepassen van het portfolio wordt door de meeste scholen (37%) uitgesteld tot volgend jaar.

Sommige inhoudelijke vernieuwingen worden niet toegepast, waarschijnlijk omdat ze minder of niet relevant zijn voor sommige schooltypen. Zo is op driekwart van de VMBO/TL-scholen het assessment niet aan de orde en wordt op ongeveer de helft van deze scholen de werkplekkenstructuur niet ingevoerd. Op bijna 80 procent van de scholen voor praktijkonderwijs wordt niet gewerkt aan het examendossier.

Tabel 3.7 Toegepaste inhoudelijke innovatie (directie, N=202)

	Vorig jaar al	Dit schooljaar	Volgend schooljaar	Onbekend	Niet
Diagnosticeren	63%	15%	7%	4%	12%
Determinatie en selectie	61%	14%	8%	4%	13%
Leermiddelen aanpassen	55%	32%	7%	2%	4%
Werken met handelingsplannen	54%	20%	14%	6%	7%
Praktische sectororiëntatie	40%	18%	10%	6%	25%
Kernteamgedachte	36%	15%	21%	9%	18%
Werkplekkenstructuur	21%	14%	17%	16%	31%
Examendossier	20%	39%	11%	4%	26%
Assessment	19%	7%	10%	14%	50%
Portfolio	8%	18%	37%	19%	19%

Het Plan van Toetsing en Afsluiting (PTA) diende voor de start van de leerwegen voor alle relevante vakken uitgewerkt te zijn. Eerder gaf 81 procent van de docenten aan dat de voorbereidingen hiervoor zijn afgerond of nog aanpassing nodig hebben.

We vroegen de docenten ook concreet of de PTA's nu zijn uitgewerkt voor hun vak(ken). Van de docenten die lesgeven op de scholen voor VMBO of VMBO/zorg is dat voor 62 procent het geval. Bij nadere analyse blijkt dat dit percentage ongeveer gelijk is verdeeld over de docenten van de twee schooltypen en over docenten die lesgeven in AVO of beroepsgerichte vakken. Alleen van de groep die in beide soorten vakken lesgeeft is ongeveer 13 procent nog niet klaar.

Bij de uitwerking van de PTA's vormden vooral de nieuwe onderwijskundige elementen een knelpunt (zie tabel 3.8). Ruim de helft van de docenten gaf dit aan als knelpunt. Ook de beschikbaarheid van de nieuwe methoden vormde een knelpunt; in de VMBO-scholen iets meer (50%) dan op de VMBO/zorg-scholen (43%).

Tabel 3.8 Knelpunten bij uitwerking Plan van Toetsing en Afsluiting (docenten)*

	VMBO/zorg	VMBO	Totaal
Nieuwe onderwijskundige elementen (bv. sectorwerkstuk, praktijkopdracht, integratieve eindtoets)	54%	56%	54%
Beschikbaarheid van de nieuwe methoden	43%	50%	45%
Bekendheid met examenprogramma's	32%	31%	31%
Afstemming tussen de vaksecties	20%	21%	20%
Anders	10%	8%	9%
Totaal (N)	340	90	430

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

De docenten van beide typen scholen zijn eensgezind over de problemen die zij voorzien bij de examenprocedure (zie tabel 3.9). Het niveau van zowel het examen als van de leerlingen is het meest genoemde probleem (44%).

Tabel 3.9 Voorziene problemen bij de examenprocedure (docenten)*

	VMBO/zorg	VMBO	Totaal
De omvang van het examen	21%	22%	21%
Het niveau van het examen	44%	44%	44%
Het niveau van de leerlingen (bv. omdat de determinatie niet goed verlopen is)	45%	41%	44%
Anders	15%	9%	14%
Totaal (N)	340	90	430

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Huisvesting/inventaris

Uit eerdere vragen bleek al dat er nog steeds gewerkt wordt aan het aanpassen van huisvesting en inventaris. Vooral het aanpassen van de ICT-faciliteiten blijkt op veel scholen nodig (73%). Uit onderstaande tabel blijkt ook dat de huisvesting (69%), de mediatheek (65%) en de inrichting van de lokalen (64%) aanpassing nodig hebben. Op de VMBO-scholen geldt dit laatste punt zelfs voor 91 procent van de scholen.

In het algemeen lijken er iets minder aanpassingen nodig aan de materiële voorzieningen dan vorig jaar. Toen gaf 75 procent van de directeuren aan dat er aanpassingen nodig waren aan de huisvesting en 70 procent zei dit over de inrichting van de lokalen. Opvallend is dat dit jaar 10 procent meer directeuren aangeven dat er aanpassingen nodig zijn aan de ICT-faciliteiten (63% tegenover 73%).

Tabel 3.10 Benodigde aanpassingen materiële voorzieningen (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Aanpassingen in de huisvesting	66%	81%	81%	44%	69%
Aanpassingen in de inrichting van de lokalen en inventaris beroepsgerichte vakken	63%	79%	91%	23%	64%
Aanpassen van de mediatheek	47%	70%	71%	68%	65%
Aanpassen ICT-faciliteiten	58%	79%	77%	72%	73%
Aanpassen andere materiële voorzieningen	16%	17%	9%	17%	16%
Weet niet/geen antwoord	26%	10%	0%	13%	12%
Totaal (N)	38	95	22	47	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

De scholen waar aanpassingen van een of meer aspecten nodig zijn, plannen deze aanpassingen verspreid over dit en volgend schooljaar (zie tabel 3.11). Vooral de aanpassing in de huisvesting wordt uitgesteld of staat nog niet gepland (in totaal 70%).

Tabel 3.11 Planning benodigde aanpassingen materiële voorzieningen (directie)

	Dit schooljaar 2001/2002	Volgend schooljaar 2002/2003	(Nog) niet gepland
Aanpassingen in de huisvesting	30%	36%	34%
Aanpassingen in de inrichting van de lokalen en inventaris beroepsgerichte vakken	32%	44%	23%
Aanpassen van de mediatheek	32%	39%	29%
Aanpassen ICT-faciliteiten	53%	31%	16%
Aanpassen andere materiële voorzieningen	34%	23%	43%

Determinatie

Van de directieleden (VMBO/zorg en VMBO) geeft 60 procent aan tevreden te zijn met de resultaten van het determinatieproces naar de leerwegen (VMBO/zorg 58%, VMBO 64%). De directieleden die aangeven niet tevreden te zijn, leiden uit het feit dat te veel leerlingen een overstap hebben gemaakt naar andere leerwegen af dat het determinatieproces niet goed gewerkt heeft.

Daarnaast geeft een groot deel aan dat het nog moeilijk is om in te schatten in welke leerweg een leerling ‘thuishoort’, omdat er nog geen nieuwe uitgangspunten voor determinatie zijn en nog geen examens zijn geweest. Toch kan een aantal al aangeven dat te veel leerlingen ingestroomd zijn in de theoretische en de kaderberoepsgerichte leerweg, die wellicht zullen afstromen.

Ook een groot deel (58%) van de docenten (VMBO/zorg en VMBO) is tevreden met de resultaten van het determinatieproces. De docenten die hierover minder tevreden zijn, konden aangeven waaruit zij afleiden dat de determinatie niet goed gewerkt heeft (zie tabel 3.12). Ongeveer een derde van de docenten leidt dit af uit het feit dat te veel leerlingen zijn geswitcht naar een andere leerweg. De meerderheid van de docenten die een andere reden noemen, geven aan dat sommige leerlingen nog niet zijn blijven zitten of zijn geswitcht, maar dat wel duidelijk is dat ze niet op de juiste plek zitten. Dit geldt vooral voor leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg en de kaderberoepsgerichte leerweg. De criteria voor het verwijzen van leerlingen naar deze leerwegen zijn nog niet genoeg uitgekristalliseerd.

Tabel 3.12 Reden conclusie ontevredenheid determinatieproces (docenten)*

	VMBO/zorg	VMBO	Totaal
Te veel leerlingen zijn blijven zitten in de derde klas	30%	23%	28%
Te veel leerlingen zijn geswitcht naar een andere leerweg	26%	48%	31%
Te veel leerlingen zijn overgestapt naar een andere afdeling/sector	8%	13%	9%
Anders	42%	23%	38%
Totaal (N)**	107	31	138

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Totaal aantal respondenten dat aangeeft niet tevreden te zijn met de resultaten van het determinatieproces.

Registratie

Een nieuw onderwerp in deze Veldscan is de registratie. Aan het gebruik van registratiesystemen en het afstemmen van geautomatiseerde systemen is veel aandacht besteed binnen de scholen. We vroegen de directieleden van scholen met meerdere leerwegen of bepaalde registratiesystemen gebruikt worden en of ze geautomatiseerd zijn.

Op de VMBO-scholen met één of meerdere leerwegen wordt elk voorgelegd registratiesysteem in gelijke mate (door bijna alle scholen) gebruikt (zie tabel 3.13). Minder scholen, maar nog wel de meerderheid, gebruikt een registratiesysteem voor de ontwikkeling van het portfolio. De overige 48 procent van de scholen is waarschijnlijk nog niet zo ver bij het ontwikkelen van het portfolio.

Minder scholen hebben deze systemen geautomatiseerd. Voor het leerlingvolgsysteem van cijfers gebruiken bijna alle scholen (84%) een geautomatiseerd systeem.

Tabel 3.13 Gebruikte en geautomatiseerde registratiesystemen (directie, N=131)*

	In gebruik	In gebruik en is geautomatiseerd	Weet niet, n.v.t.
Leerlingvolgsysteem van cijfers	88%	84%	4%
Leerlingvolgsysteem van begeleiding	92%	34%	6%
Leerlingvolgsysteem van determinatie en keuze	87%	39%	10%
Ontwikkeling portfolio	51%	12%	48%
Opbouw examendossier	88%	43%	8%

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Van het totaal aantal scholen ervaart een groot deel problemen bij het op elkaar afstemmen van deze systemen (zie tabel 3.14). Het systeem dat het meest geautomatiseerd is, het leerlingvolgsysteem van cijfers, veroorzaakt (logischerwijs) de meeste afstemmingsproblemen (55%). Ook ervaart 22 procent van de scholen problemen met het afstemmen van het systeem voor de opbouw van het examendossier op andere geautomatiseerde systemen.

Tabel 3.14 Ervaren problemen bij afstemmen geautomatiseerde systemen (directie, N=131)*

	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Geen problemen	25%	18%	36%	25%
Leerlingvolgsysteem van cijfers	55%	67%	51%	55%
Leerlingvolgsysteem van begeleiding	23%	0%	15%	16%
Leerlingvolgsysteem van determinatie en keuze	11%	24%	19%	16%
Ontwikkeling portfolio	3%	5%	6%	5%
Opbouw examendossier	23%	32%	17%	22%

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

De oorzaken voor deze afstemmingsproblemen zijn divers. Op de meeste scholen (51%) lijkt het een kwestie van technische problemen en wennen aan de nieuwe software (zie tabel 3.15). Een andere veel genoemde oorzaak is dat het registratiesysteem niet is aangepast aan de PTA's (48%). Daarnaast ligt op een derde van de scholen de oorzaak in het feit dat er een aangepast registratiesysteem is, maar dat docenten nog onvoldoende geïnformeerd zijn of dat het juist ontbreekt aan geschikte software voor PTA's.

Andere oorzaken die genoemd zijn, hebben voornamelijk betrekking op technische afstemmingsproblemen en de deskundigheid van de gebruikers.

Tabel 3.15 Oorzaken afstemmingsproblemen (directie)*

	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Er is geen <i>centraal</i> registratiesysteem	17%	15%	28%	21%
Registratiesystemen zijn niet aangepast aan PTA's	50%	54%	43%	48%
Er is een aangepast registratiesysteem, maar docenten zijn nog onvoldoende geïnformeerd	25%	39%	39%	32%
Het ontbreekt aan geschikte software voor PTA's	37%	39%	29%	34%
Aanpassingsproblemen: technisch, wennen aan nieuwe software	50%	43%	57%	51%
Anders	23%	0%	25%	20%
Totaal (N)**	40	14	28	82

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Totaal aantal respondenten dat afstemmingsproblemen ondervindt.

3.3 Beleidsruimte

Scholen hebben op verschillende punten ruimte gekregen om naar eigen inzicht vorm te geven aan het VMBO. We vroegen de directieleden in hoeverre de ruimte die de huidige wet- en regelgeving biedt voldoet om het VMBO dat zij willen te realiseren.

Van elk van de voorgelegde punten geeft het merendeel van de scholen aan dat de beleidsruimte voldoende tot uitstekend is (zie tabel 3.16). De beleidsruimte voor het afnemen van het schoolexamen wordt het beste beoordeeld (71% voldoende tot uitstekend). De beleidsruimte voor de afbakening van de leerwegen wordt het minst goed beoordeeld (26% matig tot slecht). Op dit punt beoordeelt echter ook nog steeds 57 procent van de directeuren de geboden beleidsruimte als voldoende tot uitstekend.

Hierbij moet worden aangetekend dat een kwart van de directeuren geen oordeel kon geven over de beleidsruimte voor de centrale examinering en het 'plan van scholen'. Dit hoge percentage wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat scholen (nog) geen ervaring hebben met deze kwesties.

Tabel 3.16 Oordeel geboden beleidsruimte tot realiseren gewenst vmbo (directie, N=131)

	Slecht	Matig	Vol- doende	Goed	Uit- stekend	Weet niet
Afnemen van het schoolexamen	4%	17%	38%	31%	2%	8%
Centrale examinering	7%	13%	29%	24%	2%	25%
Regelgeving omtrent 'plan van scholen'	6%	17%	31%	18%	2%	27%
Afbakening van de leerwegen	9%	17%	33%	22%	2%	17%
Invoering van andere programma's	5%	9%	31%	21%	1%	4%

De scholen die op een van bovenstaande punten 'slecht' of 'matig' hadden geantwoord (N=67) konden toelichten waarom.

Een groot deel van deze scholen (40%) geeft rond het *afnemen van het schoolexamen* aan dat de vrijheid van de school te veel is ingeperkt. Er is minder ruimte voor de eigenheid van leerlingen en de individuele verschillen. Dit zou met name een knelpunt zijn voor leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg. Daarnaast is voor ongeveer een kwart van de scholen onduidelijk wat de eisen zijn voor de schoolexamens. Een paar directeuren vindt de regelgeving te ruim; ze worden geacht veel zelf uit te zoeken, maar hebben daar de faciliteiten niet voor. Een zelfde aantal directeuren is daarentegen van mening dat er te veel regelgeving is. Meer dan de helft van de groep directeuren die ontevreden is over de beleidsruimte voor de *centrale examinering* (10% van het totaal), wijst op het strakke, gedetailleerde voorschrift. De directeuren vinden dat het centrale examen niet past bij de flexibilisering van de onderwijsprogramma's, de ontwikkelingen in de maatschappij, individuele verschillen en aandacht voor vaardigheden. Een aantal directieleden pleit dan ook voor het afschaffen van het centrale examen en stelt voor deze te vervangen door modules of een portfolio.

Een aantal scholen geeft aan meer tijd nodig te hebben om zich aan te passen aan de ruimte die geboden wordt bij het *'plan van scholen'* (de mogelijkheid tot het stichten van onderwijs behorend bij een bepaalde school of afdeling): "het is een grote ommekeer, eerst mocht niets en nu mag alles". Andere directieleden geven juist aan dat de voorwaarden bij het 'plan van scholen' belemmerend werken. De huisvestingsvoorwaarden, het aantal scholen in de regio of de onmogelijkheid om protest aan te tekenen worden hier genoemd.

De *afbakening van de leerwegen* wordt door een derde van de directeuren als te strikt ervaren. Het uitstromen is moeilijker, de leerlingen zitten 'vast' in een leerweg, omdat de flexibiliteit in niveau's verdwenen is. Een ander deel van de directeuren geeft aan dat de eindtermen onduidelijk zijn en dat daarom de determinatie lastig is uit te voeren. In de basisberoepsgerichte leerweg is de verscheidenheid in leerlingen om die reden nu heel groot en het onderscheid tussen de kaderberoepsgerichte- en gemengde leerweg is onduidelijk.

Ongeveer een derde van de directieleden die aangeven dat de huidige regelgeving rond de *invoering van andere programma's* matig of slecht is (3% van het totaal), meent dat het beleid eigen initiatieven in de weg staat. Anderen menen dat door de onduidelijkheid over bijvoorbeeld intrasectorale programma's, scholen gedwongen worden zelf het wiel uit te

vinden, met alle risico's van dien. Een paar directeuren noemen de geringe financiële middelen als belemmering voor het invoeren van andere programma's.

Schoolbesturen krijgen onder bepaalde voorwaarden meer ruimte om het aanbod van programma's en leerwegen zelf in te invullen, mits hieraan een zogeheten 'regionaal arrangement' ten grondslag ligt.

Van de scholen is 58 procent op de hoogte van het bestaan van deze regeling. Van deze groep geeft meer dan een kwart aan zich te hebben aangemeld voor een 'regionaal arrangement' (zie tabel 3.17). Dit is 15 procent van het totaal aantal directeuren in de steekproef. Een vijfde deel van deze groep directeuren gaat de school aanmelden en iets minder dan de helft zal dat niet doen. Vooral de VMBO/zorg-scholen hebben zich aangemeld of gaan dat nog doen (samen 60%, 35% van het totaal), terwijl bijna driekwart van de scholen met een theoretische leerweg aangeeft de school niet te zullen aanmelden.

Tabel 3.17 Aanmelden voor een 'regionaal arrangement' (directie)

	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Ja, de school is al aangemeld	34%	15%	19%	26%
Ja, we gaan de school aanmelden	26%	31%	8%	21%
Nee, we gaan de school niet aanmelden	29%	46%	73%	47%
Weet niet/geen antwoord	11%	8%	0%	7%
Totaal (N) **	38	13	26	77

** Totaal aantal respondenten dat op de hoogte is van het bestaan van de regeling.

3.4 Positieve kanten en zorgpunten van de leerwegen

Het algemene oordeel van directeuren en docenten werd ook gevraagd met betrekking tot de implementatie van de leerwegen. In de vorige Veldscan kon worden aangegeven wat de bevorderende en belemmerende factoren waren met betrekking tot de invoering van de leerwegen en de herziening van de infrastructuur. Dit jaar is naar de positieve kanten en de zorgpunten van de implementatie van de leerwegen gevraagd. De vraagstelling is verschoven van invoering naar implementatie en de vragen rond de infrastructuur en de inhoud zijn samengevoegd. Daardoor zijn de resultaten niet meer volledig vergelijkbaar. Nog een verschil is dat dit jaar de directeuren een aantal antwoordmogelijkheden kregen voorgelegd in plaats van een open vraag. Docenten kregen vorig jaar al antwoordmogelijkheden en die nu zijn aangepast op basis van de antwoorden van vorig jaar. De resultaten worden hieronder voor de directeuren en de docenten apart gepresenteerd.

Directeuren

De directie kon maximaal drie antwoorden geven op de vraag: "Wat vindt u het meest positieve na de invoering van de leerwegen?" Uit tabel 3.18 blijkt dat bijna 30 procent van de directeuren de vernieuwing van het onderwijs als meest positieve ervaart. Hier gaat het om de vernieuwing van het onderwijs in het algemeen, zoals vernieuwing van de didactiek en het aanbod. Andere punten die de directeuren noemen zijn de duidelijke kaders en speelruimte (14%) en de duidelijke structuur (13%) die de invoering van de leerwegen heeft opgeleverd. Ongeveer evenveel directeuren noemen als meest positieve punt een specifiek aspect van de onderwijsvernieuwing, zoals de vernieuwde examinering, de verschillende niveaus en de integratie van theorie en praktijk. Een tiende deel noemt een voordeel voor de leerlingen zelf; de zelfstandigheid die leerlingen krijgen, het 'leren leren', het 'leren werken' en de keuzemogelijkheden ervaren zij als meest positieve punt.

Het grootste deel van de directie van VMBO scholen (36%) noemt een specifiek aspect van de onderwijsvernieuwing. De directie van de scholen voor praktijkonderwijs noemen vaker dan de andere directeuren de contacten met het samenwerkingsverband en andere scholen als meest positieve punt.

Tabel 3.18 Meest positieve aan de leerwegen (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Vernieuwing onderwijs (didactiek, aanbod)	21%	26%	23%	38%	28%
Duidelijke kaders en speelruimte (wetgeving)	8%	19%	9%	11%	14%
Duidelijke structuur	13%	17%	9%	9%	13%
Een aspect van onderwijsvernieuwing (examinering, niveaus, theorie/praktijk)	0%	16%	36%	4%	12%
Voordelen voor leerlingen: zelfstandigheid, ontwikkeling eigen niveau, meer keuzes	3%	8%	14%	19%	10%
Betrokkenheid, motivatie docenten	5%	4%	5%	4%	5%
Betere aansluiting (vervolg)onderwijs	0%	3%	18%	9%	5%
Contacten samenwerkingsverband en andere scholen	11%	6%	0%	2%	5%
Opwaardering imago	3%	8%	9%	0%	5%
Determinatie	0%	2%	5%	6%	3%
Overig	8%	5%	0%	6%	5%
Totaal (N)	38	95	22	47	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100. Maximaal drie antwoorden.

Een vijfde van alle directeuren geeft het niveau van de leerwegen en de rigide structuur van de leerwegen aan als grootste zorgpunt (zie tabel 3.19). Het niveau van (bepaalde) leerwegen wordt te hoog bevonden en directeuren zijn bezorgd dat hierdoor zwakke leerlingen in het gedrang komen. De rigiditeit van de structuur van de leerwegen (de niveaus) wordt door een vijfde van de directeuren als zorgpunt ervaren. Niveaus zijn niet meer te combineren,

waardoor het juist determineren belangrijk wordt. De directies zijn bezorgd dat dit te vroeg moet gebeuren en dat er verkeerde keuzes zullen worden gemaakt.

Verder is de werkdruk een groot zorgpunt (17%); docenten hebben het druk met de vernieuwingen en het aanpassen van de taken. Ongeveer een tiende van de directieleden noemt als grootste zorgpunt na invoering van de leerwegen dat de zorg aan leerlingen in het gedrang komt. Vooral de directies van de scholen voor praktijkonderwijs en de VMBO/zorg scholen noemen dit punt (respectievelijk 11% en 16%). Op VMBO/TL scholen wordt de veranderende werkwijze en cultuuromslag, meer dan op de andere type scholen, als grootste zorgpunt gezien (15%). Op scholen voor praktijkonderwijs wordt, meer dan op de andere type scholen, de groei van het aantal leerlingen ofwel de grootschaligheid van het onderwijs als zorgpunt ervaren.

Tabel 3.19 Grootste zorgpunt na invoering van de leerwegen (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
(Te hoog) niveau van de leerwegen/zwakke leerlingen in gedrang	8%	26%	32%	17%	21%
Structuur leerwegen te rigide/te vroeg determineren/verkeerde keuzes	19%	16%	33%	20%	19%
Werkdruk/lerarentekort/takenlast	13%	17%	23%	19%	17%
Zorg in het gedrang	11%	16%	5%	6%	11%
Faciliteiten/middelen/geld	3%	14%	5%	6%	9%
Huisvesting/inventaris	11%	11%	5%	2%	8%
Werkwijze/cultuuromslag/andere didactiek	0%	4%	5%	15%	6%
Geen goede aansluiting vervolgopleiding	0%	3%	14%	9%	5%
Groei aantal leerlingen/grootschaligheid	13%	2%	5%	0%	4%
Overig	13%	13%	14%	11%	12%
Totaal (N)	38	95	22	47	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100. Maximaal drie antwoorden.

Docenten

Ook de docenten konden met betrekking tot de leerwegen de positieve kanten en zorgpunten aankruisen van een uitgebreide lijst. Daarnaast konden ze de drie belangrijkste punten aangeven door het toekennen van de cijfers 1, 2 of 3. Hieronder presenteren we het totaaloverzicht van de genoemde positieve kanten en het percentage toegekende 1-en in dezelfde tabel.

De vraag naar de positieve kanten en zorgpunten na implementatie van de leerwegen was in eerste instantie niet bedoeld voor de docenten werkzaam op de scholen voor praktijkonderwijs. Omdat een groot deel van deze groep de vraag toch heeft ingevuld, worden ook deze resultaten in onderstaande tabel opgenomen.

De goede leerlingbegeleiding is voor 43 procent van de docenten een van de positieve kanten van de leerwegen. Ook merkt 36 procent het enthousiasme en de bereidheid van de docenten op als positieve kant van de vernieuwing (vergelijk 5% van de directie, zie tabel 3.20).

Docenten op de scholen voor praktijkonderwijs melden vooral de goede contacten met de arbeidsmarkt als een van de positieve kanten (37%).

De goede leerlingbegeleiding en het enthousiasme van de docenten zijn de twee punten die het meest worden genoemd als voornaamste positieve kant van de implementatie van de leerwegen.

Tabel 3.20 Positieve kanten van implementatie van de leerwegen en voornaamste positieve kant/nr.1 (docenten)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal*	<i>nr 1 Totaal</i>
Goede leerlingbegeleiding	34%	47%	49%	39%	43%	15%
Enthousiasme/bereidheid van de docenten	19%	43%	41%	33%	36%	12%
Goede communicatie binnen de school	26%	33%	33%	28%	31%	4%
Kwaliteit van de docenten	11%	36%	38%	30%	30%	4%
Goede voorbereiding	12%	32%	39%	22%	27%	8%
Goede contacten met de arbeidsmarkt	37%	21%	22%	8%	22%	4%
Kwaliteit van de schoolleiding	8%	14%	26%	13%	14%	1%
Goed personeelsbeleid	12%	12%	21%	10%	13%	1%
School is voorloper bij de vernieuwing	8%	12%	12%	7%	10%	2%
Anders	1%	2%	4%	3%	2%	1%
Totaal (N)	146	340	90	155	731	731

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Een van de grootste zorgpunten van de docenten (41%) is de (gewijzigde) didactiek/wijze van lesgeven. Andere zorgpunten zijn de zwaarte van het programma (34%) en de financiering (31%). De financiering is voor 10 procent van de docenten ook het voornaamste zorgpunt.

Tabel 3.21 Zorgpunten na invoering van de leerwegen en voornaamste zorgpunt/nr. 1 (docenten)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/TL	Totaal	<i>Totaal nr 1</i>
Didactiek/wijze van lesgeven	19%	44%	52%	48%	41%	9%
Zwaarte van het programma	8%	43%	43%	34%	34%	7%
Financiering	23%	32%	44%	29%	31%	10%
Deskundigheid docenten	16%	33%	38%	25%	29%	5%
Huisvesting/inventaris	27%	30%	40%	20%	28%	5%
Examinering	8%	28%	23%	27%	23%	5%
Leermethoden	26%	21%	19%	21%	22%	3%
Toepassing criteria voor de keuze tussen leerwegen	11%	22%	27%	12%	18%	3%
Aandacht voor beroepsgerichte vak- ken	16%	22%	21%	5%	17%	2%
Doorstroming naar vervolgopleiding	10%	19%	19%	14%	16%	3%
Eigen deskundigheid	11%	16%	17%	12%	14%	5%
Deskundigheid schoolleiding	10%	14%	17%	11%	13%	1%
Aandacht voor AVO-vakken	5%	9%	4%	11%	8%	1%
Anders	1%	6%	3%	5%	4%	2%
Totaal (N)	146	340	90	155	731	731

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

3.5 Conclusie

Een grote meerderheid van de scholen, ruim 10 procent meer dan vorig jaar, biedt leerlingen de mogelijkheid om aan het eind van het derde jaar van *leerweg te veranderen*. Er wordt veel gebruik gemaakt van deze optie, vooral door leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg. In deze leerweg en in de theoretische leerweg kwam het aantal leerlingen op het grootste deel van de scholen overeen met het *verwachte aantal*. Voor de basisberoepsgerichte leerweg geldt dat 37 procent van de directeuren meer leerlingen hebben zien instromen dan verwacht was. Deze anders dan verwachte bezetting van de leerwegen had vooral gevolgen voor de leermiddelen en de groepsgrootte.

Van de directie en de docenten geeft ongeveer 60 procent aan tevreden te zijn met de resultaten van het *determinatieproces* naar de leerwegen. Toch wordt door zowel de directieleden als de docenten aangegeven dat het nog moeilijk is om in te schatten in welke leerweg een leerling ‘thuishoort’, omdat er nog geen nieuwe uitgangspunten voor determinatie zijn en nog geen examens zijn geweest. Zij kunnen al wel aangeven dat waarschijnlijk te veel leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg zijn gestroomd, die wellicht zullen afstromen.

Wat betreft de *vernieuwing rond de leerwegen* geven docenten aan dat er vooral nog aanpassing nodig is bij het zelfstandig leren werken, het aanpassen/vernieuwen van het inventaris, het inrichten van de lokalen en het Plan van Toetsing en Afsluiting. Bij de uitwerking van de Plannen van Toetsing en Afsluiting (PTA's) vormen voor meer dan de helft van alle

docenten de nieuwe onderwijskundige elementen een knelpunt. De problemen die docenten voorzien bij de examenprocedure zijn voornamelijk het niveau van de leerlingen en van het examen.

Net als vorig jaar wordt er nog steeds gewerkt aan het aanpassen van *huisvesting en inventaris*. De huisvesting heeft op een ruime meerderheid van de scholen nog aanpassing nodig. Deze aanpassingen worden echter vaak uitgesteld of nog niet gepland. Het aanpassen van de ICT-faciliteiten blijkt op driekwart van de scholen nodig, tien procent meer dan vorig jaar. Op elk van de voorgelegde punten geeft het merendeel van de directeuren aan dat de *beleidsruimte* die de scholen geboden wordt voldoende tot uitstekend is. Op diverse punten vindt een derde van de scholen de beleidsruimte voldoende. Wanneer de beleidsruimte als ‘slecht’ of ‘matig’ werd ervaren, is de toelichting vaak dat de regelgeving of te strak of juist te flexibel en onduidelijk is.

De directeuren noemen vooral de vernieuwing van het onderwijs als meest *positieve van de leerwegen*. Andere punten die de directeuren noemen zijn de duidelijke kaders en speelruimte en de duidelijke structuur die de invoering van de leerwegen heeft opgeleverd.

De docenten noemen hier vooral de goede leerlingbegeleiding. Een ander veel genoemde positieve kant is het enthousiasme en de bereidheid van de docenten (36%). Maar vijf procent van de directeuren noemt dit als positief punt.

Het grootste *zorgpunt* van de directeuren is het niveau van de leerwegen en de rigide structuur van de leerwegen. De structuur, duidelijke kaders en speelruimte worden als positieve kanten gezien, maar blijktbaar tegelijk door een deel als zorgpunt ervaren.

De docenten maken zich het meest zorgen over de gevolgen voor de didactiek/wijze van lesgeven.

4 DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING

Voldoende deskundigheid van alle betrokkenen in het VMBO is van essentieel belang voor het welslagen van het vernieuwingsproces. Maar ook na het implementeren van de vernieuwingen is deskundigheidsbevordering uiteraard nooit helemaal afgerond. Ook dit jaar is daarom weer gevraagd naar het plan voor deskundigheidsbevordering (terrein, doelgroep), de inhoud (onderwerpen) en de uitvoering van de deskundigheidsbevordering (gebruik verschillende vormen, inschakelen deskundigheid, ondersteuningstraject en geïnformeerde van docenten).

Waar mogelijk en relevant zullen de resultaten vergeleken worden met die van de vorige Veldscan. Dit is mogelijk wanneer de vraagstelling ongewijzigd is en de resultaten voor de hele responsgroep uit 2001 beschikbaar zijn.

4.1 Plan deskundigheidsbevordering

Er wordt op de meeste scholen planmatig gewerkt aan deskundigheidsbevordering (71%).

Op ongeveer een tiende van de scholen zal het plan op schoolniveau nog komen.

Vergeleken met vorig jaar is zeer weinig gewijzigd op dit gebied, zoals blijkt uit tabel 4.1.

Tabel 4.1 Plan ten behoeve van deskundigheidsbevordering (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Er is een plan op schoolniveau	71%	76%	81%	55%	71% (71%)
Er komt een plan op schoolniveau	6%	10%	5%	14%	9% (9%)
Deskundigheidsbevordering gebeurt op ad hoc basis/op individueel initiatief	15%	11%	10%	21%	14% (12%)
Anders	9%	3%	5%	11%	6% (7%)
Totaal **	34	93	21	44	192 (188)

* Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

** Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

De directeuren van alle VMBO-scholen is gevraagd waarop het plan betrekking heeft; op de leerwegen, de zorgstructuur of op het totale invoeringsproces (VMBO-breed), zie tabel 4.2. De overgrote meerderheid van deze plannen heeft zowel betrekking op de leerwegen als op de zorg (87%). Vergeleken met de vorige Veldscan is dit percentage met acht procent toegenomen.

Tabel 4.2 Terreinen plan van deskundigheidsbevordering (directie)**

	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Leerwegen	6%	16%	8%	8% (19%)
Zorg	2%	5%	8%	5% (2%)
VMBO-breed (totale vernieuwingsproces)	92%	79%	84%	87% (79%)
Totaal *	52	19	38	109 (100)

* Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft. De vraag is niet voorgelegd aan SVO-scholen. Hierdoor valt ook een groot deel van de VMBO/zorg-scholen weg (zie bijlage 2 voor indeling scholing).

** Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

Alle groepen die voor deskundigheidsbevordering in aanmerking komen zijn op de meeste scholen goed vertegenwoordigd, zo is te lezen in tabel 4.3. Uit de hogere totaalpercentages valt af te leiden dat het aantal doelgroepen is toegenomen in vergelijking tot vorig jaar. Aan deskundigheidsbevordering voor tweede lijnsdeskundigen wordt bijvoorbeeld door twee keer zoveel scholen aandacht besteed (van 25% vorig jaar naar 49% dit jaar).

Tabel 4.3 Doelgroep deskundigheidsbevordering (directie)*/**

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Schoolleiding	58%	58%	50%	60%	57% (33%)
Middenkader	41%	64%	55%	64%	59% (35%)
2 ^e lijnsdeskundigen	40%	52%	41%	53%	49% (25%)
Teams van docenten	74%	85%	86%	74%	81% (85%)
Individuele docenten	82%	72%	62%	70%	72% (55%)
Anders	5%	0%	14%	4%	4% (4%)
Totaal	38	95	22	47	202 (194)

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

4.2 Inhoud deskundigheidsbevordering

Gekeken naar de inhoud van de deskundigheidsbevordering blijkt er vooral grote behoefte te bestaan aan scholing in de didactiek (51%). Daarnaast is er behoefte aan scholing op vakinhoudelijk gebied en op het gebied van de zorg (beide 20%). Deze laatste punten zijn vooral terug te vinden bij scholen voor praktijkonderwijs (beide 32%).

Vergeleken met vorig jaar is de behoefte aan deskundigheidsbevordering voor didactiek en begeleiding niet veel veranderd. Wel heeft er een verschuiving plaatsgevonden van een behoefte aan vakinhoudelijke deskundigheidsbevordering naar zorg.

Tabel 4.4 Grootste behoefte aan deskundigheidsbevordering (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Inhoud van het onderwijs	32%	9%	23%	30%	20% (28%)
Didactiek	19%	61%	50%	52%	51% (51%)
Begeleiding (bij stages, beroepskeuze)	16%	6%	14%	13%	10% (8%)
Zorg (bij leerproblemen, sociaal-emotionele problemen)	32%	25%	14%	4%	20% (12%)
Totaal *	31	89	22	46	188 (183)

* Totaal aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft.

** Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

De directie is gevraagd aan te geven aan welke onderwerpen er gewerkt wordt of zal worden betreffende deskundigheidsbevordering. De onderwerpen zijn onderverdeeld in de thema's: inhoud, didactiek, begeleiding en zorg. Niet alle onderwerpen zijn voor alle typen scholen even relevant. Een aantal onderwerpen is daarom aan een beperkte groep directieleden voorgelegd.

Voor veel onderwerpen op het gebied van de inhoud van het onderwijs en de didactiek is er al deskundigheidsbevordering uitgevoerd, maar op het merendeel van de scholen zijn de meeste onderwerpen nog in uitvoering (zie tabel 4.5). Met deskundigheidsbevordering op het gebied van de examenprogramma's is meer dan de helft van de scholen met meerdere leerwegen bezig. Ongeveer de helft van de scholen is bezig met scholing rond zelfstandig werken in de klas en op het gebied van ICT. Deskundigheidsbevordering binnen het thema begeleiding is grotendeels uitgevoerd of wordt niet overwogen. Binnen het thema zorg is de meeste deskundigheidsbevordering al uitgevoerd (vooral rond de begeleiding bij leerproblemen of sociaal-emotionele problemen).

Andere genoemde onderwerpen waarop deskundigheidsbevordering is uitgevoerd of in uitvoering is, zijn zeer divers. Directeuren noemen specifieke inhoudelijke en didactische onderwerpen. Daarnaast geven de directeuren aan dat er deskundigheidsbevordering plaatsvindt op schoolniveau: het pedagogisch klimaat, professionalisering van het team en daarmee samenhangend communicatievaardigheden van de docenten, emotionele intelligentie en andere algemene persoonlijke vaardigheden.

In de vorige Veldscan zijn de resultaten van het VMBO en (toenmalig) SVO gesplitst. Dit jaar zijn alle resultaten samengevoegd, waardoor de uitkomsten niet te vergelijken zijn.

Tabel 4.5 Onderwerpen deskundigheidsbevordering (directie, N=202)*

	Is uitgevoerd	In uitvoering	Volgend jaar	Wordt niet overwogen	Weet niet/ niet be- kend
Inhoud					
Examenprogramma's**	43%	52%	0%	4%	1%
Vakoverstijgende thema's	28%	40%	7%	22%	5%
Determinatie en selectie**	42%	41%	5%	11%	1%
Clustering**	23%	22%	5%	43%	7%
Overige consequenties voor de vernieuwde inhoud van het onderwijs [#]	38%	45%	6%	6%	6%
Integratie AVO en beroepsgericht**	12%	36%	13%	28%	11%
Didactiek					
Zelfstandig werken in de klas	39%	51%	3%	5%	2%
Algemene vaardigheden	38%	45%	4%	11%	2%
ICT	46%	50%	2%	1%	0%
Differentiatie/onderwijs op maat	36%	41%	6%	15%	2%
Begeleiding					
Leerlingbegeleiding bij keuze oplei- dingstraject (LOB)	52%	27%	3%	17%	2%
Praktijkvoorbereiding (stages)	44%	21%	7%	25%	3%
Begeleiding in werksituaties	35%	18%	7%	36%	3%
Praktische sectororiëntatie (PSO)	29%	37%	9%	26%	0%
Zorg					
Begeleiding bij leerproblemen	54%	35%	4%	6%	2%
Begeleiding bij sociaal-emotionele pro- blemen	58%	35%	2%	4%	1%
Signaleren, diagnosticeren, werken met handelingsplan	43%	38%	8%	11%	2%
Voorlichting over voorzieningenaanbod binnen het samenwerkingsverband	29%	25%	3%	36%	8%
Anders	23%	31%	4%	0%	1%

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Alleen gevraagd aan directeuren van VMBO-scholen met meerdere leerwegen (N=85).

[#] Alleen gevraagd aan directeuren van SVO-scholen (N=72).

De docenten is gevraagd naar de onderwerpen van deskundigheidsbevordering die ze zelf volgen, hebben gevolgd of gaan volgen. Sommige aspecten zijn niet voor alle docenten van toepassing, waardoor minder docenten iets hebben ingevuld bij de betreffende vragen. Tabel 4.6 toont dat de onderwerpen binnen het thema 'inhoud' voor veel docenten niet van toepassing zijn. Van de docenten voor wie deze onderwerpen wel van toepassing zijn, geeft 43 procent aan bezig geweest te zijn met deskundigheidsbevordering voor de examenprogramma's. De scholing rond het zelfstandig werken in de klas is voor 67 procent van de docenten afgerond en voor een kwart komt het nog.

Voor ongeveer een derde van de docenten zijn de onderwerpen in het thema begeleiding niet van toepassing. De scholing rond praktijkvoorbereiding (stages) heeft 39 procent van de

docenten al gedaan. Ook binnen het thema zorg is voor ongeveer de helft van de docenten de scholing uitgevoerd voor de begeleiding bij leerproblemen of bij sociaal-emotionele problemen.

In de vorige Veldscan zijn de resultaten van het VMBO en (toenmalig) SVO gesplitst. Dit jaar zijn alle resultaten samengevoegd, waardoor de uitkomsten niet te vergelijken zijn.

Tabel 4.6 Onderwerpen deskundigheidsbevordering (docenten, N=731)*

	Al gebeurd	Komt nog	Ga ik niet doen	Niet van toepassing	Geen antwoord
Inhoud					
Examenprogramma's	43%	21%	8%	22%	6%
Vakoverstijgende thema's	37%	28%	15%	15%	5%
Determinatie en selectie	28%	18%	17%	26%	11%
Integratie AVO en beroepsgericht	16%	37%	13%	25%	8%
Intrasectorale programma's	13%	21%	16%	38%	12%
Overige consequenties voor de vernieuwde inhoud van het onderwijs	13%	31%	9%	23%	24%
Clustering	12%	18%	16%	41%	12%
Didactiek					
Zelfstandig werken in de klas	67%	24%	3%	2%	4%
Algemene vaardigheden	58%	31%	4%	3%	4%
ICT	56%	32%	4%	4%	3%
Differentiatie/onderwijs op maat	45%	32%	10%	8%	6%
Begeleiding					
Praktijkvoorbereiding (stages)	39%	11%	14%	30%	7%
Leerlingbegeleiding bij keuze opleidingstraject	34%	14%	18%	26%	9%
Praktische sectororiëntatie (PSO)	26%	16%	15%	32%	11%
Begeleiding in werksituaties	25%	18%	16%	32%	9%
Zorg					
Begeleiding bij sociaal-emotionele problemen	49%	19%	15%	9%	8%
Begeleiding bij leerproblemen	47%	22%	14%	9%	8%
Planmatig werken: signaleren, diagnosticeren, werken met handelingsplan	38%	26%	13%	13%	9%
Voorlichting over voorzieningenaanbod binnen het samenwerkingsverband	16%	18%	20%	31%	16%
Anders	1%	1%	1%	1%	-

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

4.3 Uitvoering deskundigheidsbevordering

De vormen die volgens de docenten worden gebruikt voor deskundigheidsbevordering staan beschreven in tabel 4.7. Intern wordt er vooral gebruik gemaakt van studiedagen of conferenties op school (86%) en overleg in de sectie/afdeling (72%). Externe vormen die veel gebruikt worden, zijn het raadplegen van schriftelijke informatie (78%) en studiedagen of conferenties buiten de school (75%).

Tabel 4.7 Gebruik vormen van deskundigheidsbevordering (docenten)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Intern					
Studiedagen/conferenties op school	90%	84%	87%	87%	86%
Overleg in de sectie/afdeling	55%	78%	73%	77%	72%
Werk-/ontwikkelgroepen op school	65%	52%	54%	54%	55%
Coaching/intervisie tussen docenten	35%	29%	29%	30%	31%
Procesbegeleiding	35%	26%	26%	19%	26%
Pilot op school	15%	12%	9%	5%	11%
Extern					
Raadplegen van schriftelijke informatie	81%	79%	74%	76%	78%
Studiedagen/conferenties extern	78%	74%	78%	72%	75%
Cursussen	65%	60%	52%	61%	60%
Raadplegen van het Internet	56%	51%	64%	57%	55%
Uitwisseling met andere scholen	58%	48%	52%	32%	47%
Overdracht van expertise vanuit svo	30%	20%	22%	8%	20%
Totaal	146	340	90	155	731

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Directieleden konden aangeven welke externe deskundigheid ze inschakelen om ondersteuning te bieden bij de deskundigheidsbevordering (zie tabel 4.8). De netwerken van scholen wordt op meer dan de helft van de scholen ingeschakeld (56%). Daarnaast wordt veel gebruik gemaakt van de hogescholen (46%) en het LPC (45%).

VMBO-scholen zonder LWOO/PRO maken over het algemeen meer gebruik van externe deskundigheid dan de andere schooltypen (zie hogere percentages). De scholen voor praktijkonderwijs schakelen vaker de schoolbegeleidingsdienst in (48%).

Vergeleken met vorig jaar wordt er minder gebruik gemaakt van de deskundigheid van de LPC (45% tegenover 59%). Hogescholen zijn dit jaar voor het eerst als categorie toegevoegd.

Tabel 4.8 Inschakeling externe deskundigheid (directie)*/**

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Netwerken van scholen	54%	64%	67%	36%	56% (48%)
Hogescholen	43%	47%	67%	35%	46% (---)
LPC	52%	42%	65%	37%	45% (59%)
Particuliere bureaus	33%	42%	52%	26%	38% (34%)
Schoolbegeleidingsdienst	48%	38%	35%	28%	37% (34%)
VMBO projectorganisatie (voorheen PMVO)	22%	39%	55%	20%	34% (34%)
Anders	24%	12%	20%	18%	16% (25%)
Bestuurlijk steunpunt	12%	11%	26%	10%	13% (13%)
Weet niet/geen antwoord	16%	4%	0%	9%	7% (---)
Totaal	38	94	22	47	201

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Resultaten Veldscan 2001 tussen haakjes.

Een speciaal project gericht op deskundigheidsbevordering van directie, middenkader en docenten is ‘Scholen in VMBO’. Alle scholen zijn bekend met het project. Bijna de helft van de door ons ondervraagde directeuren geeft aan niet mee te doen met dit ondersteuningstraject. De overige scholen hebben vorig jaar deelgenomen (14%), doen dit jaar mee (19%), of zullen volgend schooljaar deelnemen (10%). Scholen van het type VMBO/zorg nemen het meest deel aan het ondersteuningstraject.

Tabel 4.9 Deelname ondersteuningstraject ‘Scholen in vmbo’ (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Nee, doen niet mee	62%	37%	43%	57%	47%
Deelname vorig jaar	8%	13%	29%	13%	14%
Deelname dit schooljaar	14%	26%	14%	9%	19%
Deelname volgend schooljaar	5%	15%	5%	4%	10%
Is nog niet bekend wel/niet deelname	3%	6%	10%	15%	8%
Ondersteuningstraject ‘Scholen in vmbo’ onbekend	0%	0%	0%	0%	0%
Weet niet/geen antwoord	8%	3%	0%	2%	4%
Totaal	37	95	21	47	200

Mate waarin docenten geïnformeerd zijn

Docenten hebben ook dit jaar hun oordeel gegeven over de mate waarin ze geïnformeerd zijn over de vernieuwingen, door te reageren op een aantal stellingen. De stellingen zijn aan alle docenten voorgelegd, maar zijn niet allemaal door iedereen ingevuld, omdat ze niet voor alle docenten even relevant zijn. Dit verschilt namelijk per schooltype. Bij de interpretatie van

de cijfers kan daarom beter naar de resultaten per schooltype gekeken worden dan naar de totalen¹.

Tussen de 59 en 76 procent van de docenten in de drie typen VMBO-scholen geeft aan goed op de hoogte te zijn van de vernieuwingen van de leerwegen. Vergelijkbare percentages docenten menen goed door de school geïnformeerd te worden over de nieuwe leerwegen. Rond 35 procent van de docenten geeft aan goed op de hoogte te zijn van de vernieuwing van de zorgstructuur, behalve bij de theoretische leerweg: daar ligt het percentage op 22 procent. Ongeveer 20 procent levert een actieve bijdrage aan de vernieuwing van de zorgstructuur in het samenwerkingsverband.

Tabel 4.10 Mate waarin docenten stelling waar vinden (ohgv de vernieuwingen) (docenten)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO /TL	Totaal
Leerwegen					
Ik ben goed op de hoogte van de vernieuwingen wat betreft de leerwegen	34%	59%	76%	63%	57%
Ik word door de school goed geïnformeerd over de nieuwe leerwegen	39%	58%	74%	65%	58%
Ik ben goed op de hoogte van de examenprogramma's	5%	57%	72%	67%	51%
Ik ben goed op de hoogte van de nieuwe onderwijskundige elementen (sectorwerkstuk, praktijkopdracht)	15%	46%	60%	68%	46%
Zorg					
Ik ben goed op de hoogte van de vernieuwing van de zorgstructuur	36%	38%	34%	22%	34%
Ik lever een actieve bijdrage aan de vernieuwing van de zorgstructuur in <i>ons samenwerkingsverband</i>	23%	24%	20%	12%	21%
Totaal (N)	146	340	90	155	731

* Op 5-puntsschaal vraag gesteld van 'helemaal niet waar' tot 'helemaal waar'. In de tabel zijn de percentages van de twee laatste waarden ('waar' en 'helemaal waar') opgeteld.

4.4 Conclusie

Er wordt nog steeds op de meeste scholen *planmatig* gewerkt aan deskundigheidsbevordering. De overgrote meerderheid van deze plannen heeft zowel betrekking op de leerwegen als op de zorg. Vergeleken met de vorige Veldscan is dit percentage nog met acht procent toegenomen.

¹ De resultaten van de Veldscan 2001 zijn niet te vergelijken met die van dit jaar, om drie redenen: de indeling naar schooltype verschilt, er zijn geen totalen beschikbaar van de antwoorden van de docenten en er is vorig jaar gebruik gemaakt van een 6-puntsschaal.

Alle *groepen* die voor deskundigheidsbevordering in aanmerking komen, zijn op de meeste scholen goed vertegenwoordigd. Uit de hogere percentages in totaal is af te leiden dat het aantal doelgroepen wel is toegenomen in vergelijking tot vorig jaar.

Gekeken naar de *inhoud* van de deskundigheidsbevordering, blijkt er grote behoefte te bestaan aan scholing in de didactiek. Daarnaast is er behoefte aan scholing op vakinhoudelijk gebied en op het gebied van de zorg. Deze laatste punten zijn vooral terug te vinden bij scholen voor praktijkonderwijs. Voor veel onderwerpen is er al deskundigheidsbevordering uitgevoerd, maar er is ook nog veel in uitvoering.

Voor deze *uitvoering* wordt intern vooral gebruik gemaakt van studiedagen of conferenties op school. Externe vormen die veel gebruikt worden zijn het raadplegen van schriftelijke informatie en studiedagen of conferenties buiten de school. Vergeleken met vorig jaar wordt er minder gebruik gemaakt van de deskundigheid van de LPC.

De meerderheid van de docenten in de drie typen VMBO-scholen geeft aan goed op de hoogte te zijn van de vernieuwingen van de leerwegen. Vergelijkbare percentages docenten menen goed door de school geïnformeerd te worden over de nieuwe leerwegen. Ongeveer een derde van de docenten geeft aan goed op de hoogte te zijn van de vernieuwing van de zorgstructuur, behalve bij de theoretische leerweg: daar ligt het percentage op 22 procent.

5 OVERIGE VERNIEUWING, AFSPRAKEN EN POSITIONERING

Naast de zorgstructuur, de leerwegen en de deskundigheidsbevordering is er nog een aantal onderwerpen dat interessant is te bekijken in relatie tot de vernieuwingen in het VMBO. In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van de vragen naar leer-werktrajecten, leermiddelen, afspraken met andere instellingen en de positionering van de scholen in hun omgeving.

5.1 Leer-werktrajecten

Vanaf 1 augustus 2001 kunnen scholen flexibele en praktijkgerichte leerroutes binnen de basisberoepsgerichte leerweg aanbieden. Van de VMBO- en VMBO/zorg-scholen biedt 54 procent deze leer-werktrajecten aan. Dit is 70 procent van de VMBO/zorg-scholen en 9 procent van de VMBO-scholen. Ongeveer de helft van de scholen die nu geen leer-werktrajecten aanbiedt, zal een aanvraag indienen voor het aanbieden van leer-werktrajecten voor het jaar 2003-2004. Ook hier is een hoog percentage van de VMBO/zorg-scholen vertegenwoordigd: 60 procent gaat een aanvraag indienen, tegenover 35 procent van de VMBO-scholen.

5.2 Leermiddelen

Lesmateriaal algemeen

Vorig jaar bestond bij een aantal scholen de vrees dat het lesmateriaal voor sommige vakken niet op tijd beschikbaar zou komen. Dit jaar is daarom de docenten in de Veldscan gevraagd in hoeverre het lesmateriaal voor de vakken waarin ze lesgeven aan het begin van het schooljaar beschikbaar was¹.

Voor ruim driekwart van de docenten was het lesmateriaal beschikbaar of gedeeltelijk beschikbaar. Op scholen voor praktijkonderwijs en VMBO/zorg-scholen was het lesmateriaal voor ongeveer 13 procent van de docenten niet aanwezig aan het begin van het schooljaar.

¹ De docenten die lesgeven in het praktijkonderwijs hebben deze vragen in verhouding tot de anderen minder vaak ingevuld. Dit heeft waarschijnlijk te maken gehad met het niet goed volgen van de routing in de vragenlijst.

Tabel 5.1 Beschikbaarheid lesmateriaal aan het begin van het schooljaar (docenten)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Ja	21%	39%	42%	61%	41%
Ja, gedeeltelijk	34%	39%	47%	23%	35%
Nee	14%	13%	8%	7%	12%
Weet niet	0%	1%	0%	1%	0%
Geen antwoord	32%	8%	3%	8%	12%
Totaal	146	340	90	155	731

Naast de beschikbaarheid, konden de docenten ook aangeven hoe zij de hoeveelheid en het niveau van het lesmateriaal beoordelen. Deze vragen blijken moeilijk te beantwoorden, zeker voor de docenten die lesgeven in meer dan een vak, omdat er een beoordeling moet worden gegeven voor de vakken in het algemeen.

Ongeveer de helft van de docenten beoordeelt de hoeveelheid lesmateriaal voor de vakken waarin zij lesgeven als ‘goed’. Als de hoeveelheid niet goed is, dan wordt deze vaker beoordeeld als te weinig (20%) dan te veel (11%). Zeker op de scholen voor praktijkonderwijs is het aandeel docenten dat het materiaal als te weinig beschouwt hoog (41%). Verdere analyse wijst uit dat bijna een kwart van de docenten die in meerdere onderwijstypen doceren meent dat de hoeveelheid lesmateriaal te veel is.

Tabel 5.2 Beoordeling *hoeveelheid* lesmateriaal voor vakken in het algemeen (docenten)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Te weinig	41%	17%	16%	10%	20%
Goed	21%	54%	63%	66%	51%
Te veel	1%	16%	12%	12%	11%
Weet niet	8%	5%	8%	5%	6%
Geen antwoord	30%	9%	1%	8%	12%
Totaal	146	340	90	155	731

Ook het niveau van het lesmateriaal wordt door ongeveer de helft van de docenten als het juiste niveau beoordeeld. Daarnaast wordt het niveau eerder als te hoog (16%) dan te laag (11%) beoordeeld. Een uitzondering vormen de docenten in de VMBO/TL-scholen die vaker menen dat het niveau te laag is (16%) dan te hoog (8%).

Tabel 5.3 Beoordeling *niveau* lesmateriaal voor vakken in het algemeen (docenten)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Te hoog niveau	22%	16%	16%	8%	16%
Het juiste niveau	25%	57%	60%	60%	51%
Te laag niveau	3%	11%	13%	16%	11%
Weet niet	14%	7%	9%	8%	9%
Geen antwoord	36%	9%	2%	8%	13%
Totaal	146	340	90	155	731

Leermiddelen praktijkonderwijs

Naast de vragen over de beschikbaarheid, hoeveelheid en niveau van het lesmateriaal in het algemeen, is er nog een aantal vragen gesteld over de leermiddelen voor het praktijkonderwijs. Deze vragen zijn voorgelegd aan de docenten in het praktijkonderwijs en VMBO/zorg. De docenten konden aangeven in hoeverre ze op de hoogte zijn van de ontwikkeling van leermiddelen voor het praktijkonderwijs. Van de docenten in het praktijkonderwijs is 84 procent op de hoogte. Van de docenten in de VMBO/zorg-scholen zegt het merendeel (57%) niet op de hoogte te zijn.

Van de docenten die bekend zijn met de nieuwe leermiddelen zegt 84 procent ze ook te gaan gebruiken (in het praktijkonderwijs 90%, in het VMBO/zorg 71%). De opgegeven redenen om de leermiddelen niet te gaan gebruiken zijn onder andere dat er nog geen keuze is gemaakt, of dat de docenten nog bezig zijn om eigen materiaal te ontwikkelen.

Ook de directeuren van scholen voor praktijkonderwijs en van VMBO/zorg-scholen (met een afdeling praktijkonderwijs) kregen deze vragen voorgelegd. Bijna alle directeuren van scholen voor praktijkonderwijs (94%) zijn op de hoogte van de ontwikkeling van leermiddelen voor praktijkonderwijs genaamd 'Praktijkonderwijs in de Steigers'. Van de directeuren in VMBO/zorg-scholen (met een afdeling PRO) is dat 48 procent. Slechts een klein deel van de groep die bekend is met de methode geeft aan geen gebruik te maken van deze leermiddelen (6%).

5.3 Afspraken met andere instellingen

Een belangrijk uitgangspunt voor het welslagen van de vernieuwing in het VMBO zijn de contacten van de scholen met andere instellingen en de afspraken die ze met elkaar maken. Scholen hebben, sommige meer dan anderen, vooral contact met ROC's, het bedrijfsleven, basisscholen, het Buro Jeugdzorg en de gemeente. De directieleden is gevraagd naar de afspraken die zij met deze instellingen maken op verschillende onderwerpen. Op basis van de antwoor-

den van de directieleden in de Veldscan van vorig jaar zijn de antwoordcategorieën aangepast en uitgebreid.

Tabel 5.4 toont dat de afspraken met ROC's voor de meeste scholen liggen op het gebied van de voorlichting en informatie (82%). Verder worden er vooral afspraken gemaakt over de in- en doorstroom (79%) en de doorlopende leerlijnen (62%). Op dit laatste punt worden tussen VMBO/TL-scholen en ROC's veel minder vaak afspraken gemaakt (26%). De directeuren in de VMBO/zorg-scholen maken, over de hele linie, meer afspraken vergeleken met de directeuren in andere schooltypen. Ook is op ruim 70 procent van deze scholen een afspraak gemaakt met ROC's over de leer-werktrajecten.

Tabel 5.4 Afspraken met roc's (directie)*

	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Informatie/voorlichting	90%	86%	71%	82%
In- en doorstroom	87%	86%	66%	79%
Doorlopende leerlijnen (inhoud programma's en pedagogisch didactische aanpak)	87%	71%	26%	62%
Loopbaan-/beroepsoriëntatie	63%	62%	52%	59%
Doorlopende zorglijnen (zorgleerlingen en aanpak)	61%	41%	26%	45%
Leer-werktrajecten	72%	23%	4%	39%
Begeleiding	48%	41%	25%	39%
Anders	22%	11%	9%	15%
Totaal **	62	22	47	131

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

** Scholen voor praktijkonderwijs niet gevraagd.

Afspraken met het bedrijfsleven worden vooral voor stageplaatsen gemaakt (69%). Tussen de verschillende onderwijstypen zijn er echter nogal wat verschillen. Naarmate het zorgniveau toeneemt, worden er meer afspraken gemaakt. De VMBO-scholen met alleen de theoretische leerweg maken in het algemeen een stuk minder afspraken met het bedrijfsleven dan de scholen voor praktijkonderwijs. Zo'n 20 procent van de VMBO/TL scholen geeft aan afspraken te maken over stageplaatsen, terwijl maar 6 procent afspraken maakt over aansluiting op de arbeidsmarkt (vergelijk PRO met respectievelijk 100% en 87%).

Tabel 5.5 Afspraken met het bedrijfsleven (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Aansluiting op de arbeidsmarkt	87%	40%	29%	6%	40%
Stageplaatsen	100%	77%	81%	20%	69%
Sponsoring	26%	22%	5%	9%	18%
Leer-werktrajecten	32%	52%	19%	4%	34%
Baangarantie	32%	14%	0%	0%	13%
Toepassing praktijkonderwijs	83%	16%	0%	0%	23%
Anders	27%	17%	17%	7%	16%
Totaal	38	95	21	46	200

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Met basisscholen wordt door bijna alle scholen van de vier verschillende onderwijstypen afspraken gemaakt over de voorgelegde onderwerpen (zie tabel 5.6). Tussen de 84 en 100 procent van de scholen maakt afspraken over informatie en voorlichting, aanmelding en toelating, het dossier van de leerling en het onderwijskundig rapport. Opvallend is dat er minder scholen voor praktijkonderwijs en VMBO/zorg afspraken maken over de doorlopende zorglijnen dan de andere schooltypen. Wellicht bedoelen directieleden hiermee dat ze hierover afspraken maken met scholen in het speciaal basisonderwijs.

Tabel 5.6 Afspraken met basisscholen (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ /TL	Totaal
Doorlopende leerlijnen	29%	47%	41%	43%	42%
Doorlopende zorglijnen	50%	70%	73%	77%	68%
Informatie/voorlichting	84%	95%	100%	94%	93%
Aanmelding/toelating	90%	95%	100%	96%	95%
Dossier leerling	84%	89%	91%	96%	90%
Onderwijskundig rapport	84%	96%	91%	92%	92%
Anders	9%	19%	22%	14%	16%
Totaal	38	95	22	47	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

De meeste scholen maken afspraken met Bureau Jeugdzorg over verwijzing en opvang van leerlingen (71%) en hun begeleiding (68%). De VMBO scholen zonder zorg maken het vaakst afspraken met deze instelling. De directeuren van de VMBO/TL-scholen maken, vergeleken met de andere onderwijstypen, het vaakst afspraken over de zorgstructuur van de school.

Tabel 5.7 Afspraken met Bureau Jeugdzorg (directie)*

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
Begeleiding	47%	67%	86%	77%	68%
Verwijzing en opvang leerlingen	53%	72%	86%	75%	71%
De zorgstructuur van de school	34%	58%	62%	75%	58%
Anders	12%	14%	22%	19%	16%
Totaal	38	94	22	48	202

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

Bijna alle scholen maken afspraken met de gemeente over de leerplicht en voortijdig schoolverlaten (94%). Ook huisvesting is een belangrijk onderwerp om afspraken over te maken (82%). De directeuren binnen de verschillende schooltypen maken ongeveer evenveel afspraken over dezelfde onderwerpen. De enige uitschieter is dat 40 procent van de scholen voor praktijkonderwijs afspraken heeft met de gemeente over toeleiding naar werk (WTW, JWG).

Tabel 5.8 Afspraken met de gemeente (directie)

	PRO	VMBO/ zorg	VMBO	VMBO/ TL	Totaal
GOA en NT2/taalbeleid	51%	60%	55%	60%	58%
Jeugdbeleid/jeugdzorg	53%	67%	68%	65%	64%
Leerplicht/voortijdig schoolverlaten	92%	95%	91%	96%	94%
Huisvesting	87%	79%	82%	85%	82%
Schoolbegeleiding	34%	28%	41%	32%	32%
Toeleiding naar werk (WW, JWG)	40%	16%	9%	7%	18%
Anders	9%	15%	11%	7%	12%
Totaal	38	93	22	46	199

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

5.4 Positionering

De externe activiteiten van een school houden tegenwoordig meer in dan voorlichting geven aan ouders over het onderwijsaanbod en het doorstromen naar vervolgonderwijs. De school geeft bekendheid aan verschillende aspecten van het onderwijs, aan meerdere partijen. We vroegen de directieleden aan te geven in hoeverre zij hun school positioneren in de regio (bijvoorbeeld bij het bedrijfsleven of andere middelbare scholen), in de basisscholen en in hoeverre er voorlichting over of bekendheid wordt gegeven aan verschillende onderwerpen op de school.

Binnen de school wordt op driekwart van de scholen voorlichting over of bekendheid gegeven aan de doorstroom naar vervolgonderwijs (76%). Daarnaast is het kiezen voor een leerweg of sector een onderwerp waar binnen de school vaak bekendheid aan wordt gegeven (69%).

Op basisscholen is het onderwerp van voorlichting vooral de toelating vanuit het basisonderwijs (77%). Ook andere onderwerpen als de doelstellingen van het VMBO, de leerwegen en de zorg worden vooral op de basisscholen besproken (rond 60%).

Het positioneren in de regio bij het bedrijfsleven of andere middelbare scholen, gebeurt minder dan voorlichting over of bekendheid geven aan onderwerpen binnen de school of op basisscholen. Ongeveer een kwart van de scholen positioneert zich in de regio op het gebied van de doelstellingen van het VMBO, de leerwegen en de toelating vanuit het basisonderwijs. Bekendheid geven aan zorg in de regio gebeurt zelfs op nog meer scholen (30%).

Tabel 5.9 Onderwerpen en plaats van voorlichting of bekendheid (directie, N=202)

	Binnen de school	Op basisscholen	In de regio	Nee/n.v.t.
De doelstellingen van het vmbo	56%	62%	26%	21%
De leerwegen (in vergelijking met oude situatie)	57%	61%	26%	22%
De zorg: LWOO en praktijkonderwijs	55%	55%	30%	27%
Toelating vanuit het basisonderwijs	45%	77%	26%	13%
Kiezen voor een leerweg/sector	69%	28%	14%	27%
Doorstroom naar vervolgonderwijs	76%	17%	21%	17%
Anders	16%	6%	10%	-

* Meer dan één antwoord mogelijk: percentages tellen op tot meer dan 100.

5.5 Conclusie

Het *lesmateriaal* was voor de meeste docenten aan het begin van het schooljaar (gedeeltelijk) beschikbaar. De hoeveelheid lesmateriaal voor hun vakken beoordeelt ongeveer de helft van de docenten als goed. In het praktijkonderwijs wordt de hoeveelheid van het lesmateriaal ook vaak te weinig gevonden. Het niveau van het lesmateriaal wordt door ongeveer de helft van de docenten als het juiste niveau beoordeeld. Een deel van de docenten van scholen in het praktijkonderwijs vindt het niveau verder eerder te hoog, terwijl docenten in de VMBO/TL-scholen vaker menen dat het niveau te laag is.

De directeuren en docenten in het praktijkonderwijs zijn bijna allemaal op de hoogte van de ontwikkeling van *leermiddelen voor het praktijkonderwijs*. De docenten en directeuren in de VMBO/zorg-scholen zeggen voor een groot deel niet op de hoogte te zijn.

Afspraken met ROC's hebben voor de meeste scholen betrekking op het gebied van de voorlichting en informatie. Verder worden er vooral afspraken gemaakt over de in- en doorstroom en de doorlopende leerlijnen. Afspraken met het bedrijfsleven worden vooral voor stageplaatsen gemaakt. De meeste scholen maken afspraken met Bureau Jeugdzorg over verwijzing en opvang van leerlingen en hun begeleiding. Bijna alle scholen maken afspraken met de gemeente over de leerplicht en voortijdig schoolverlaten. Uiteraard is ook huisvesting is een belangrijk onderwerp voor scholen om afspraken over te maken met de gemeente.

Scholen richten zich wat betreft *positionering* vooral op de eigen school en basisscholen. Zij geven minder bekendheid aan hun school en activiteiten bij het bedrijfsleven of andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

STEEKPROEF, RESPONS EN REPRESENTAVITEIT

Steekproeftrekking en organisatie veldwerk

Steekproef – Ten behoeve van de Veldscan in 2000 is een bestand opgebouwd van scholen voor voortgezet onderwijs waar VMBO, LWOO of praktijkonderwijs wordt aangeboden met daarbij de naam van de invoeringsverantwoordelijke voor VMBO. Dit zijn veelal (locatie) directeuren. Deze scholen zijn bij de Veldscans in 2000 en 2001 benaderd. Uit deze groep van 393¹ scholen is voor de Veldscan 2002 een steekproef getrokken van 340 scholen. Door middel van stratificatie is ervoor gezorgd dat de verschillende categorieën scholen (LWOO/PRO, VMBO beroepsgerichte leerweg en VMBO theoretische leerweg) voldoende vertegenwoordigd waren in de steekproef. Bij het indelen van de scholen in elk van deze categorieën is gebruik gemaakt van het meest recente bestand met achtergrondgegevens van CFI².

Werkwijze gegevensverzameling – Alle scholen uit de onderzoeksgroep hebben een schriftelijk verzoek ontvangen om deelname aan het onderzoek. In de begeleidende brief van RegioPlan werd aangekondigd dat het verantwoordelijke directielid gebeld zou worden met het verzoek om mee te werken aan een telefonisch interview. In dezelfde brief werd hun om medewerking gevraagd bij het verspreiden van vragenlijsten aan docenten.

Als bijlage bij de brief was een overzicht van de gespreksonderwerpen gevoegd, dat het directielid in staat stelde zich op het interview voor te bereiden.

Aan de directieleden zijn een week later acht vragenlijsten gestuurd met het verzoek om deze door te geven aan een willekeurige selectie van de leraren die in verschillende schooltypen lesgeven.

Responsverhogende maatregelen

Directie – Gedurende de veldwerkperiode is de respons nauwkeurig gemonitord: hoeveel directeuren werken mee, hoeveel weigeringen zijn er, hoeveel zijn er niet bereikbaar.

Docenten – Om te beschikken over voldoende docenten, is een ruime steekproef getrokken, van in totaal 2700 docenten. Omdat een wat groter aantal vragenlijsten per school wordt uitgezet, verminderen we de effecten van eventuele selectieve respons. Het onderzoek is zo gebaseerd op informatie over een grotere groep scholen, hetgeen de representativiteit ten goede komt.

1 Aanvankelijk bestond het bestand uit 440 scholen, maar door fusies en opheffingen is dit teruggelopen tot 393.

2 Dit is van september 2001. De allerlaatste wijzigingen, zoals omzetting van SVO-LOM naar LWOO, zijn hierin nog niet altijd verwerkt.

Om de respons onder docenten te optimaliseren, volgde twee weken na het verzenden van de vragenlijsten een telefonisch rappel. Aangezien de docenten niet op naam waren aangeschreven, verliep dit rappel via de directeur. Hen werd gevraagd naar de verspreiding van de vragenlijsten onder de docenten. Als de verspreiding nog niet had plaatsgevonden, werd het directielid gevraagd dit alsnog te doen.

Respons directie

In de onderstaande tabellen geven we een overzicht van de respons onder directeuren, uitgesplitst naar schooltype. Tabel A.1 toont de indeling die gebruikt is voor de selectie van de scholen in de steekproef en de gerealiseerde respons.

Tabel A.1 Respons directie op telefonische enquête

	Aantal scholen in steekproef	Gerealiseerde respons	Percentage
SVO/scholen voor praktijkonderwijs	114	72	63%
VMBO	148	85	57%
Theoretische leerweg	78	45	58%
Totaal	340	202	59%

Tabel A.2 toont de respons naar de in de rapportage gehanteerde verdeling. Hierbij zijn de toekomstplannen van de scholen die in augustus 2002 omgezet zijn geïntegreerd.

Tabel A.2 Respons directie op telefonische enquête VMBO (op basis van toekomstplannen en gewogen)

	Gerealiseerde respons	Percentage
PRO	38	19%
VMBO/zorg	95	47%
VMBO	22	11%
VMBO/TL	47	23%
Totaal	202	100%

Respons docenten

Aan alle contactpersonen (de VMBO verantwoordelijken) op de scholen uit de steekproef zijn 8 schriftelijke vragenlijsten voor leraren verstuurd. In totaal ging het om ruim 2700 vragenlijsten. 731 leraren verspreid over 204 scholen stuurden de vragenlijst retour, een respons van 27 procent.

Tabel A.3 Respons docenten op vragenlijsten

	Aantal scholen in steekproef*	Aantal verstuurd vragenlijsten	Gerealiseerde respons*	Percentage
svo/scholen voor praktijkonderwijs	114	912	205	23%
VMBO	148	1184	371	31%
VMBO/theoretische leerweg	78	624	155	25%
Totaal	340	2720	731	27%

* In totaal zijn 799 vragenlijsten ontvangen: 59 na veldwerkperiode, 5 anoniem, 4 vrijwel leeg. Deze zijn niet meegenomen in de analyse.

Representativiteit

De gerealiseerde respons kwam overeen met de verwachte respons die voor het onderzoek was geschat. De daarbij opgenomen foutmarges levert een aanvaardbare betrouwbaarheidsmarges op, zowel bij de directie als bij de docenten³.

Om na te gaan of de scholen waarvan de directie is geïnterviewd een goede afspiegeling vormen van de populatie, zijn de responsgroep en de populatie op een aantal mogelijk relevante kenmerken vergeleken. Hierbij bleek dat in de responsgroep onder de directeuren de scholen in de regio West ondervertegenwoordigd waren. Hiervoor is gecorrigeerd door middel van weging, zodat de verhoudingen in de responsgroep dezelfde zijn als in de populatie. De aantallen die in de tabellen in dit rapport worden gepresenteerd, zijn dan ook gewogen aantallen. Dit kan in sommige gevallen een afwijking veroorzaken in de totalen. Wat betreft de overige achtergrondkenmerken bleek de responsgroep representatief te zijn voor de populatie.

Bij de analyses van de vragenlijsten voor docenten is geen weging toegepast, omdat de responsgroep representatief bleek voor de populatie. Er is ook een responsanalyse voor de vier schooltypen gedaan voor zowel de directie als de docenten.

Representativiteit respons directies

Tabel A.4 Onderzoek directies, responsgroep en populatie naar schooltype

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
SVO	35	109	17,3%	15,7%
PRO	37	97	18,3%	13,9%
VMBO	85	349	42,1%	50,1%
VMBO/theoretische leerweg	45	141	22,3%	20,3%
Totaal (N)	202	696	100%	100%

3 De foutenmarge (het verschil tussen *gevonden* percentages en *werkelijke* percentages) bij het onderzoek onder directies is 7 procentpunten. Ter illustratie: als 50 procent van de respondenten bepaalde voorbereidingen voor het VMBO heeft getroffen, zal het werkelijke percentage hoogstwaarschijnlijk liggen tussen 43 en 57 procent. De kans op grotere afwijkingen is zeer klein ($p < 0,05$). Bij de docenten is de foutenmarge nog veel smaller, namelijk ongeveer 3,7 procentpunt.

Tabel A.5 Onderzoek directies, responsgroep en populatie naar regio

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
Noord	25	74	12,4%	10,6%
Oost	49	152	24,3%	21,8%
West	69	300	34,2%	43,1%
Zuid	59	170	29,2%	24,4%
Totaal (N)	202	696	100%	100%

Tabel A.6 Onderzoek directies, responsgroep en populatie naar denominatie

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
Openbaar	55	199	27,2%	28,6%
Rooms-katholiek	56	177	27,7%	25,4%
Protestants-christelijk	48	157	23,8%	22,6%
Algemeen bijzonder	24	91	11,9%	13,1%
Overig	19	72	9,4%	10,3%
Totaal (N)	202	696	100%	100%

Tabel A.7 Onderzoek directie, responsgroep en populatie naar aantal svo leerlingen

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
1-59	7	21	20,0%	19,4%
60-89	8	22	22,9%	20,4%
90-130	6	20	17,1%	18,5%
131-200	5	22	14,3%	20,4%
201- 350	9	23	25,7%	21,3%
Totaal (N)	35	108	100,0%	100,0%

Tabel A.8 Onderzoek directie, responsgroep en populatie naar klassengrootte

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
1-348	46	129	27,5%	22,0%
349-907	22	84	13,2%	14,3%
908-1367	32	109	19,2%	18,6%
1368-2016	33	129	19,8%	22,0%
2017-5482	34	136	20,4%	23,2%
Totaal (N)	167	587	100%	100%

Hierna volgt een overzicht van de resultaten van de responsanalyse van de directie voor de vier schooltypen. Per schooltype wordt in de tabellen uitsluitend de X^2 , het aantal vrijheidsgraden en de significantie weergegeven, zodat de hoeveelheid tabellen beperkt blijft. Er zijn twee significante verschillen geconstateerd tussen de populatie en de responsgroep ($p < 0,05$). Per verschil is gekeken naar de grootte van de verschillen en de verhouding met de totale

populatie. Hierna is geconcludeerd dat weging op deze delen van de steekproef niet noodzakelijk was, omdat het een afwijking betrof van minder dan 10 procentpunt.

Tabel A.9 Responsanalyse directie van PRO (N=97)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Regio	10,237	3	0,01
Denominatie	9,046	4	0,06
Klassengrootte vo	0,623	1	0,43

Tabel A.10 Responsanalyse directie van vmbo/zorg (N=257)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,507	1	0,47
Regio	8,575	3	0,03
Denominatie	0,217	4	0,99
Klassengrootte vo	0,940	4	0,91

Tabel A.11 Responsanalyse directie van vmbo (N=88)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,081	1	0,77
Regio	0,832	3	0,84
Denominatie	4,902	4	0,29
Klassengrootte vo	4,564	4	0,33

Tabel A.12 Responsanalyse directie van theoretische leerweg (N=141)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,000	1	0,99
Regio	1,801	3	0,61
Denominatie	2,656	4	0,61
Klassengrootte vo	3,912	4	0,41

Representativiteit respons docenten

Tabel A.13 Onderzoek docenten, responsgroep en populatie naar schooltype

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
PRO	32	66	11,4%	15,7%
VMBO/zorg	70	188	32,4%	34,3%
VMBO	28	61	10,5%	13,7%
VMBO/TL	42	100	17,2%	20,6%
Anders	32	166	28,6%	15,7%
Totaal (N)	204	581	100%	100%

Tabel A.14 Onderzoek docenten, responsgroep en populatie naar regio

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
Noord	25	75	12,3%	10,7%
Oost	53	153	26,0%	21,7%
West	74	304	36,3%	43,2%
Zuid	52	172	25,5%	24,4%
Totaal (N)	204	704	100%	100%

Tabel A.15 Onderzoek docenten, responsgroep en populatie naar denominatie

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
Openbaar	56	202	27,5%	28,7%
Rooms-katholiek	49	179	24,0%	25,4%
Protestants-christelijk	55	158	27,0%	22,4%
Algemeen bijzonder	25	93	12,3%	13,2%
Overig	19	72	9,3%	10,2%
Totaal (N)	204	704	100%	100%

Tabel A.16 Onderzoek docenten, responsgroep en populatie naar aantal svo leerlingen

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
1-59	6	22	18,8%	19,6%
60-89	6	22	18,8%	19,6%
90-130	6	21	18,8%	18,8%
131-200	7	29	21,9%	25,9%
201- 350	7	18	21,9%	16,1%
Totaal (N)	32	112	100%	100%

Tabel A.17 Onderzoek docenten, responsgroep en populatie naar klassengrootte

	Respons absoluut	Populatie absoluut	Respons percentage	Populatie percentage
1-348	41	130	23,8%	22,0%
349-907	20	84	11,6%	14,2%
908-1367	31	111	18,0%	18,8%
1368-2016	36	130	20,9%	22,0%
2017-5482	44	136	25,6%	23,0%
Totaal (N)	172	591	100%	100%

Hieronder volgt ook voor de docenten een overzicht van de resultaten van de responsanalyse voor de vier schooltypen. Per schooltype wordt in de tabellen uitsluitend de X^2 , het aantal vrijheidsgraden en de significantie weergegeven, zodat de hoeveelheid tabellen beperkt blijft. Er is een significant verschil geconstateerd tussen de populatie en de responsgroep ($p < 0,05$).

Weging op dit punt van de steekproef was niet noodzakelijk, omdat het een afwijking betrof dat kleiner was dan 10 procentpunt.

Tabel A.18 Responsanalyse docenten van PRO (N=98)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Regio	2,31	3	0,51
Denominatie	8,48	4	0,07
Klassengrootte vo	0,49	1	0,48

Tabel A.19 Responsanalyse docenten van vmbo/zorg (N=258)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,66	1	0,41
Regio	7,33	3	0,06
Denominatie	2,66	4	0,61
Klassengrootte vo	2,45	4	0,65

Tabel A.20 Responsanalyse docenten van vmbo (N=89)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,00	1	0,96
Regio	1,92	3	0,58
Denominatie	3,74	4	0,44
Klassengrootte vo	2,08	4	0,72

Tabel A.21 Responsanalyse docenten van theoretische leerweg (N=142)

	X^2	Vrijheidsgraden	Significantie
Schooltype (4)	0,085	1	0,77
Regio	8,199	3	0,04
Denominatie	4,364	4	0,35
Klassengrootte vo	2,587	4	0,62

BIJLAGE 2

INDELING SCHOOLTYPE EN ONDERWIJSOORT

Om de steekproef te trekken voor dit onderzoek, is gebruik gemaakt van de achtergrondgegevens van scholen die door het CFI verzameld zijn. Voor de analyse van de resultaten hebben we vervolgens verschillende manieren gebruikt om de scholen in te delen. Deze indelingen zijn deels gebaseerd op antwoorden die door de directeuren en docenten zijn gegeven op vragen naar de typering van hun school. In de onderstaande tabellen geven we een overzicht van de verschillende indelingen.

Indeling directie¹

In tabel B.1 staat de indeling vermeld zoals deze voor het bepalen van de steekproef is gebruikt. Deze is gebaseerd op de achtergrondgegevens verstrekt door het CFI.

Tabel B.1 Indeling naar schooltype voor telefonische enquête directeuren

	Aantal	Percentage
1. SVO/PRO	71	35%
2. VMBO	84	41%
3. VMBO/theoretische leerweg	47	23%
Totaal	202	100%

VMBO

Om de indeling iets te nuanceren, vroegen we de directeuren van VMBO-scholen of hun school een afdeling voor VBO en/of voor MAVO heeft. Daarnaast vroegen we de directieleden of hun school leerwegondersteunend- en/of praktijkonderwijs aanbiedt. Tabel B.2 en B.3 geeft de indeling weer volgens de antwoorden van de directeuren.

Tabel B.2 Indeling naar afdelingen voor vbo en/of MAVO (volgens directie)

	Aantal	Percentage
Alleen VBO	9	1%
Alleen MAVO	33	25%
VBO én MAVO	52	40%
MAVO/HAVO/VWO (smal)	15	11%
VBO/MAVO/HAVO/VWO (breed)	22	17%
Totaal	131	100,0

¹ Deze cijfers zijn gewogen (zie bijlage 1).

Tabel B.3 Indeling naar aanbod Lwoo en/of praktijkonderwijs (volgens directie)

	LWOO	PRO
Alleen VBO	75%	25%
Alleen MAVO	0%	0%
VBO én MAVO	60%	6%
MAVO/HAVO/VWO (smal)	0%	0%
VBO/MAVO/HAVO/VWO (breed)	73%	9%
Totaal	53	7

SVO

Ook voor de steekproef van de scholen in het (voormalig) speciaal onderwijs is een indeling op basis van de gegevens van het CFI gebruikt (zie tabel B.1).

Om deze indeling te nuanceren en de (toekomstige/recent afgeronde) omzetting in de typering te integreren, is gebruik gemaakt van de antwoorden op twee vragen.

Tabel B.4 geeft indeling weer volgens de antwoorden van de directeuren op de vraag tot welk schooltype zij hun school rekenen. Tabel B.5 toont de toekomstige typering van de school na omzetting.

Tabel B.4 Indeling naar schooltype voor telefonische enquête

	Aantal	Percentage
SVO-LOM	22	29%
SVO-MLK	5	6%
LWOO	6	7%
Praktijkonderwijs	44	57%
Totaal	77	100%

Tabel B.5 Omzetting, respons directie op telefonische enquête svo (volgens directie)

	SVO-LOM	SVO-MLK	LWOO	PRO
De school gaat als LWOO samen met een VMBO-school	90%	20%	100%	5%
De school gaat als afdeling praktijkonderwijs samen met een VMBO-school	5%	20%	0%	18%
De school wordt/is/gaat samen met een zelfstandige school voor praktijkonderwijs	5%	60%	0%	77%
Totaal*	19	5	6	39

* Acht cases niet geantwoord.

Op basis van de eerste indeling (tabel B.1), het aanbod van zorg en de toekomst van de (voormalig) SVO-scholen, zoals door de directieleden zelf is aangegeven, is de onderstaande indeling gemaakt. Deze indeling is ook in de rapportage gehanteerd.

Tabel B.6 Respons directie op telefonische enquête vmbo (o.b.v. toekomstplannen)

	Aantal	Percentage
PRO	38	19%
VMBO+	95	47%
VMBO	22	11%
TL	47	23%
Totaal	202	100%

Indeling docenten

Hieronder geven we een overzicht van de verschillende schooltypen waarin de scholen van de docenten kunnen worden onderverdeeld. Daarnaast tonen de tabellen de onderwijssoorten en de vakken waarin de responderende docenten lesgeven. Deze indeling werd voor sommige onderwerpen gebruikt voor verdere analyse.

Eerst volgt een indeling van de scholen waarvandaan de schriftelijke enquêtes retour kwamen (tabel B.7).

Tabel B.7 Indeling scholen van responderende docenten naar schooltype

	Aantal	Percentage
SVO/PRO	64	31%
VMBO	140	69%
Totaal	204	100%

De docenten zijn ingedeeld in dezelfde vierdeling die voor de directieleden is gebruikt.

Tabel B.8 Indeling docenten naar schooltype

	Aantal	Percentage
PRO	146	20%
VMBO+	340	46%
VMBO	90	13%
TL	155	21%
Totaal	731	100%

De docenten konden aangeven in welke onderwijssoorten zij lesgeven (tabel B.9).

Tabel B.9 Onderwijssoort(en) waarin docent lesgeeft

	Aantal	Percentage
VBO	93	13%
MAVO	318	44%
LWOO/SVO-LOM	150	21%
PRO/SVO-MLK	170	23%
Totaal	731	100%

In tabel B.10 worden de verschillende combinaties weergegeven die in onze steekproef naar voren kwamen.

Tabel B.10 Mogelijke combinaties voor lesgeven in onderwijssoorten

PRO	149	20%
LWOO	57	8%
MAVO	222	30%
VBO	93	13%
VBO/MAVO	96	13%
VBO/MAVO/LWOO/PRO	114	16%
Totaal	731	100%

In onderstaande tabel staat in welk(e) vak(ken) de docenten lesgeven.

Tabel B.11 Vak(ken) waarin de docent lesgeeft

	Aantal	Percentage
Beroepsgericht(e) vak (ken)	164	22%
Algemeen vormend(e) vak(ken)	482	66%
Beide	77	11%
Geen antwoord	8	1%
Totaal	731	100%